Ἀριθ. 125 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Γ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6. — 21 Μαΐου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μία ἐπιστολὴ τοῦ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ἑπομένη ἐπιστολὴ εὐμενῶς ἐκοινοποιήθη ἡμῖν παρὰ τοῦ κυρίου Στ. Κρίνου. Σ. τ. Δ.

Πρὸς τὸν Σοφολογιώτατον Κύριον Ἀθανάσιον Ψαλίδαν

Εἰς Ἰωάννινα.

Ἀδελφὲ φίλε,

Ἔλαβα τὸ γράμμα σου τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον, καὶ τοῦ μὲν δεύτερου ταῖς προσταγαῖς ὅσο ἠμπορῶ, θέλω ταῖς ἀκολουθεῖ, συντρέχοντας τοὺς φίλους εἰς ταῖς ὑπόθεσαίς του, τὸ δὲ πρῶτον, ἀφοῦ τὸ ἀνάγνωσα, καὶ κατάλαβα τὸν φιλόσοφον, καὶ ἀπαραλόγιστον νοῦν σου, τὸ πρόσφερα τὸν εὐμενέστατόν μου αὐθέντην.[1] Τὸ ἀνέγνωσε, τὸ ἐπαίνεσε, τὸ ἐδέχθηκε, καὶ μὲ εἶπε νὰ σ' ἀποκριθῶ, ὅτι ἡ πολίτικη κοινῶς ὁμιλούμενη γλῶσσα δὲν εἶν' αὐτὴ, ὁποῦ γράφει τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλ' αὐτὴ, ὁποῦ ἐσὺ γράφεις· δηλαδὴ ἔτζι λαλοῦν κοινῶς οἱ πολῖται, καθὼς εἶναι γραμμένο τὸ γράμμα σου· ἐγὼ παρατηρῶ, ὅτ' ἡ πολίτικη γλῶσσα δὲν διαφέρει τίποτε εἰς κλίσιν καὶ σύνταξιν ἀπὸ τὴν δικήν μας τὴν Ἠπειρώτικην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν μωραΐτικην, ἐκτὸς μόνον εἰς μερικαῖς λέξεις· ὥστε ἠμποροῦμεν νὰ διαιρέσωμεν τὴν τωρινὴν ῥωμαίικην γλῶσσαν κάλλιστα εἰς στερεώτικην καὶ νησιώτικην, ἡ ὁποία ἔχει κάποιαις διαφοραῖς καὶ εἰς κλίσιν καὶ εἰς σύνταξιν· ἐκεῖνα δὲ, ὁποῦ φλυαροῦν κάποιοι τερατολόγοι εἰς τὸν Λόγιόν τους Ἑρμῆν εἶναι γραιᾶς μαντεύματα καὶ γέρου παραμύθια, καὶ δὲν τὰ δέχονται οὔτε οἱ εὐγενεῖς καὶ σπουδαῖοι τοῦ γένους μας, οὔτε τὸ πλῆθος· μάλιστα ἐδῶ ἕνας ἄρχοντας τοὺς ἔκαμε καὶ μιὰν κωμῳδίαν ἀξιόλογον, τὴν ὁποίαν θὰ τὴν τυπώσουν καὶ τυπώνοντάς την, θέλω σὲ τὴν στείλη νὰ παιθάνῃς ἀπὸ τὰ γέλοια· ἄργησα νὰ σε γράψω, διατὶ πρόσμενα νὰ μ' ἔρθουν αὐτὰ τὰ λυρικά μου, νὰ σε τὰ στείλω· (αὐτὰ εἶναι γραμμένα μὲ τὴν κοινὴν πολίτικη γλῶσσαν, τὴν λεγόμενην φαναριώτικην, καὶ παρατήρησε πόσο διαφέρουν τὰ πολίτικα ἀπὸ τὰ δικά μας· σχεδὸν τίποτε·) τὸ ὄνειρο δὲ, ὅπου εἰς αὐτὰ εὑρίσκεται, καὶ ἡ προπαίδεια τῆς στιχουργικῆς εἶναι τοῦ σχολιαστοῦ μου· τέτοια τραγούδια εἶχα πολλά· μὲ τάχασαν ὅμως οἱ ἄνθρωποί μου, ῥίχνοντάς τα ἐδῶ κ' ἐκεῖθεν· καὶ αὐτὰ εἶναι ἀπομεινάρια· τὰ ἔκαμα δὲ αὐτὰ ὅλα διὰ νὰ δείξω μόνον τὴν ἁρμονίαν τῆς γλώσσας μας κτλ. Ὅλαις ἡ γνώμαις καὶ ὅλος ὁ νοῦς, ὁποῦ μ' ἔγραψες, ὄντα μὲ τὴν ἀλήθειαν σύμφωνα, ἀναμφίβολα εἶναι καὶ μ' ἐμένα, καὶ εἰς ὅλα συμφωνοῦμε ἀλάθευτα.

τὴν γραμματικήν μου, ὅσο, καὶ ὅπου συμφωνεῖ μὲ τὴν συνήθειαν, τὴν δέχομαι, ὅπου δὲ ὄχι, τὴν ἀποστρέφομαι, καὶ κακὴ τύχη δὲν συμφωνεῖ εἰς πολλὰ, διατὶ ὅταν τὴν ἔγραψα, ἀναγκάσθηκα νὰ συμβιβάζω καὶ τὴν πρόληψιν μὲ τὴν ἀλήθειαν· ὅθεν λάβε κανόνα τὴν κοινὴν συνήθειαν καὶ διόρθωνε τὴν κλίσιν καὶ σύνταξιν.

εἶμαι περίεργος νὰ ἰδῶ τὸ πόνημά σου, ὁποῦ με γράφεις.

Ἂν θέλῃς, γράψε ἕνα γράμμα πρὸς τὸν αὐθέντην παίρνοντας ἀφορμὴν τὸ ὅ,τι μ' εἶπε νὰ σ' ἀποκριθῶ· εἶναι ὁ ἄνδρας μέγας, σοφὸς, βαθὺς, καὶ μεγαλοφυέστατος, καὶ φιλομουσότατος καὶ φίλος τῶν σπουδαίων.

τὰ λυρικά μου ἦταν ὅλα ἁπλογραμμένα, ἤγουν χωρὶς τὴν στραβογραφίαν τὴν Ἑλληνικήν, πλὴν μὲ τὰ τύπωσαν, νὰ κουρεύονται, καθὼς τὰ βλέπεις· ἂς εἶναι· ἀγάλια καὶ τοῦτο κατορθώνεται.

τί ἄλλο νὰ σὲ γράψω; ἄμποτε νὰ μᾶς χαροποιήσῃ ἡ εἰρήνη.

1811, Νοεμβρίου 10.

Τὸ προσφώνημα, ὁποῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λυρικῶν μου δὲν ἠμπόρεσα νὰ μάθω ἀκόμα τίνος εἶναι· δικό μου δὲν εἶναι· οὔτε τὰ τραγούδια τὰ εἶχα ἐπιγραμμένα· οἱ μάταιοι μὲ τὰ ἐπέγραψαν.

τῆς σοφολογιότητός σας ἀδελφὸς καὶ δοῦλος
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

1. Τὸν φιλόμουσον Ἀ. Μουρούζην. Σ. τ. Δ.

Ἡ ἑπομένη πραγματεία εἶνε μετάφρασις, φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ἀθανασίου Σ. Κουμανούδη, τοῦ λόγου τοῦ ἀπαγγελθέντος ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Καθιδρύματος κ. U. Koehler κατὰ τὴν γενομένην ἐν τῷ Καθιδρύματι τούτῳ συνεδρίασιν τῆς 15 δεκεμβρίου 1877. Σ. τ. Δ.

Περὶ τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν

ΜΥΚΗΝΑΙΣ ΚΑΙ ΣΠΑΤΑ ΤΑΦΩΝ

Ὅτε πρὸ ἑνὸς ἔτους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Βίγκελμανν καὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν συνεδριάσεων τοῦ Καθιδρύματος ἀπέτεινον, Κύριοι, τὸν λόγον πρὸς ὑμᾶς, μετ' εὐαρέστου προσδοκίας ἐμνήσθην τῶν ἐνεργουμένων ἀνακαλύψεων εἰς τὰς τρεῖς δεδοξασμένας κοιτίδας τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Αἱ προσδοκίαι ἐκεῖναι ἐπληρώθησαν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν, περιττὸν δὲ σήμερον νὰ ἐνδιατρίψω πλειότερον. Ποτὲ ἴσως ἐν τόσον βραχεῖ χρόνῳ δὲν προσήχθη τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐπιστήμῃ τόσον ἄφθονος καὶ πολύτιμος ὕλη, ὡς κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη ἐν Ἀθήναις, Μυκήναις καὶ Ὀλυμπίᾳ. Καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐν Μυκήναις γενομένων ἀνακαλύψεων ἡ ἠχὼ ἔφθασεν ἀπωτάτω. Ἡ αἰτία δὲ τούτου εἶνε κατὰ μέγα μέρος ψυχολογική. Τὰ ὀνόματα τῆς *πολυχρύσου Μυκήνης* καὶ τῶν Ἀτρειδῶν ἡγεμόνων τυγχάνουσι γνωστὰ παντὶ πεπαιδευμένῳ ἐξ ἀπαλῆς νεότητος· αἱ πρῶται δὲ εἰδήσεις περὶ τῶν ἐν τῇ θέσει ἀρχαίων Μυκηνῶν πολυτίμων εὑρημάτων ἐνῷ ἐφαίνοντο διδοῦσαι πραγματικὴν ὑπόστασιν εἰς τὰς ὁμηρικὰς παραδόσεις, ἐξήγειρον συνάμα τὰς εὐαρεστοτάτας τῶν παιδικῶν ἀναμνήσεων. Σύμπασα ἡ χορεία τῶν ὁμηρικῶν μορφῶν, αἵτινες ἅπασαι φέρουσι τὸν τύπον γνησιωτάτου ἀνθρωπισμοῦ, ἕνεκα δὲ τούτου ἀνεπιλήστως διατιθῆσι τὸν ἀκροατὴν καὶ ἀναγνώστην, ἔλαβε νέαν ζωὴν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ κοινοῦ. Ὅθεν τὸ περὶ τῶν μυκηναίων ἀρχαιοτήτων διάφορον ὑπῆρξεν ἀπ' ἀρχῆς γενικόν. Οὐχ ἧττον ζωηρόν, ἀλλοῖον ὅμως διάφορον ἐκίνησαν τὰ εὑρήματα ταῦτα εἰς κύκλους στενωτέρους, ἀκριβέστερον γνωρισθέντα. Μετ' ἐκπλήξεως, οὐχὶ δ' ἄνευ δυσαρεσκείας τινὸς ἀνεγνωρίσθη, ὅτι τὰ εἰς φῶς προελθόντα κοσμήματα καὶ σκεύη ἕφερον οὐχὶ ἑλληνικόν, ἀλλὰ βαρβαρικὸν χαρακτῆρα οὐ μόνον κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν καὶ κατασκευήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν παριστάσεων καὶ τὴν ὕλην ἐξ ἧς ἐποιήθησαν. Ἄνδρες, οὓς πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν αἰσθητικὴν ἔποψιν ἐνδιαφέρουσι τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, οἷον καλλιτέχνας, δὲν προσείλκυσεν ἡ ἀγροῖκος αὕτη τέχνη. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ τῶν πραγμάτων σπουδαιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ μετ' ὀλίγους μῆνας βραδύτερον ἐπελθοῦσα ἀνακάλυψις τῶν ἐν Σπάτᾳ τῆς Ἀττικῆς τάφων, ὧν τὸ περιεχόμενον κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὁμοιάζει πρὸς τὰς μυκηναίας ἀρχαιότητας. Ἕνεκα δὲ τούτου αἱ πολλαχῶς ἐγερθεῖσαι ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν μυκηναίων εὑρημάτων κατέπεσαν καὶ συγχρόνως ἐξετάθη τὸ παρατηρητικὸν ὄμμα πέραν τοῦ στενοῦ πεδίου τῆς ἀργείας παραδόσεως. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἐκέρδιζεν ἤδη ἀσφαλῆ καὶ εὐρεῖαν βάσιν ἐφ' ἧς ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπόν της, καὶ δὲν ὤκνησε νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν. Αἱ συγκριτικαὶ παρατηρήσεις τῶν κ.κ. Minchhœfer καὶ Newton ἀπέδειξαν, ὅτι τὰ τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα εὑρήματα εἰσὶ προϊόντα τέχνης, ἥτις προῆλθε μὲν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χωρῶν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μεσοποταμίας, εἶτα ὅμως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπλουτίσθη διὰ νέων μορφῶν καὶ τύπων ὑπὸ τῆς τεχνοτροπίας τούτων ἐπηρεασθεῖσα.[1] Τὰ ἐξαγόμενα ταῦτα πρέπει τις ν' ἀποδεχθῇ, καθόσον συνᾴδουσι πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην κατάστασιν τῆς ἐπιμιξίας καὶ τὴν δεσπόζουσαν ἐπιρροήν, ἣν πρώτιμα ὁ ὑπερέχων ἀσσυριακὸς πολιτισμὸς ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας. Ἐν τούτοις, μοὶ φαίνεται, ὅτι διὰ τῶν λεχθέντων δὲν ἐφθάσαμεν εἰσέτι εἰς τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ὁρμώμενοι πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ κρίνωμεν τὰς τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἀρχαιότητας. Ἐπιτρέψατέ μοι, Κύριοι, ὅπως τὴν ἐπὶ τούτων γνώμην μου ἐκθέσω ὑμῖν μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως ἐκείνης, ἣν αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον ἐπιβάλλει.

Ὅτι τὰ ἐν τοῖς τάφοις εὑρεθέντα βαρβαρικὸν οὐχὶ δ' ἑλληνικὸν χαρακτῆρα φέρουσιν, οὐδὲν θαῦμα. Αἱ ἐσχάτως γενόμεναι ἔρευναι, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τῶν Brunn καὶ Friderichs, κατέστησαν ἡμῖν ἐναργές, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἐν ἀρχῇ ἐνεκολπώθη πρότυπα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετέλεσεν ὑποκειμένη εἰς τὰς ἐξ Ἀσίας ἐπιρροάς. Ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τῆς ἀναπτύξεως εὑρίσκετο ἡ ἑλληνικὴ τέχνη καθ' ὃν χρόνον ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Πρὸς τὴν ὁμηρικὴν δὲ τέχνην, ὡς αὐτὴν ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσείᾳ περιγραφῶν γνωρίζομεν, συνδέονται στενώτατα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν αἱ τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἀρχαιότητες. Ἡ τέχνη δὲν εἶχεν ἔτι καταστῆ ἱκανὴ πρὸς παραγωγὴν ἰδίων δημιουργημάτων, ἀλλ' ἐξυπηρέτει ἁπλῶς κοσμητικοὺς σκοπούς· τὰ μέσα τῆς τεχνουργίας, ἅπερ διετίθει, ἦσαν ἔτι ἁπλούστατα, ὁ κύκλος δὲ τῶν ὑπερβαινουσῶν τὰ ὅρια τοῦ καθαροῦ κοσμήματος εἰκονικῶν παραστάσεων εἶνε περιωρισμένος καὶ προδίδει καταγωγὴν ἀνατολικήν.

Καθ' ὅλα ταῦτα τὰ σημεῖα συμφωνοῦσι τὰ ἐν τοῖς τάφοις πρὸς τὰ ὁμηρικὰ καλλιτεχνήματα. Ἐάν τις ὅμως ἐκτείνῃ τὴν μεταξὺ τῶν μυκηναίων καὶ τῶν τοῦ Σπάτα ἀρχαιοτήτων σύγκρισιν πρὸς τὰ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγραφόμενα τεχνουργήματα, διαβλέπει—πλησιάζομεν δὲ, νομίζω, νῦν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος—διαφοράν τινα. Ναὶ μὲν διατελεῖ ἡ ὁμηρικὴ τέχνη ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἀνατολικῆς τέχνης καὶ ἐκ ταύτης δέχεται τὰ πρότυπα αὐτῆς, ἀλλ' ἐπίσης παρέχει δείγματα ἐπενεργείας ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἑλληνικῶν ἠθῶν. Μεταξὺ τῶν κοσμημάτων ἀπαντῶμεν ἐξευρήματα ἑλληνικά, οἷον τὸ Γοργόνειον, ἐν δὲ ταῖς ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἰλημμέναις παριστάσεσιν, εἰς ἃς ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις πρότυπα ἀνατολικά, ἐμφανίζονται, εἰ καὶ μεμονωμέναι, αἱ μορφαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Ὀλύμπου· καὶ ἐν τῇ συνθέσει παρετηρήθη ἡ ἐφαρμογὴ κανόνων ἑλληνικῆς τεχνοτροπίας.[1] Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ κατὰ τὰ εὑρήματα τῶν τάφων· ἐνταῦθα τὸ πᾶν εἶνε ὄχι ἑλληνικόν, τεχνοτροπία δηλονότι καὶ κοσμήματα, μορφαὶ Θεῶν καὶ σύμβολα, ἱματισμὸς καὶ κόμμωσις. Οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ἴχνος πνεύματος ἑλληνικοῦ, ἠθῶν ἑλληνικῶν, θρησκείας ἑλληνικῆς. Ἐκπληττόμεθα, ξενιζόμεθα καὶ μάλιστα, ἤθελον εἰπεῖ, ἀμηχανοῦμεν οὐχὶ κυρίως ἕνεκα τοῦ ἀνατολικοῦ χαρακτῆρος καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ *ἀποκλειστικῶς* ἀνατολικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνακαλυφθέντων. Μεταξὺ αὐτῶν εὑρισκόμενός τις αἰσθάνεται, ὅτι αἰφνιδίως μετέστη εἰς κόσμον πάντῃ ξένον αὐτῷ, ἐν ᾧ μάτην ἀναζητεῖ γνωστόν τι πρόσωπον ἢ συνήθη μορφήν. Ἀναμφιβόλως πολλὰ τῶν εὑρημάτων ἔχουσιν εἰσαχθῆ, ὡς ἐμπόρευμα, ἐξ Ἀνατολῆς, καθ' ἃ δὴ καὶ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγράφονται ἡμῖν ἔργα φοινικικά, κυπριακὰ καὶ αἰγυπτιακά. Προσέτι λίαν πιθανῶς ὑπετοπάσθη, ὅτι τινὰ τῶν κοσμημάτων ἀπετυπώθησαν ἢ ἐχύθησαν διὰ μητρῶν ἔξωθεν εἰσηγμένων, ἐξ ὧν εὑρέθησαν ἐν Μυκήναις δείγματά τινα. Κατὰ μέγα μέρος ὅμως ἀναμφιλέκτως τὰ εὑρεθέντα ἀντικείμενα εἰσὶ κατειργασμένα ἐν Μυκήναις καὶ κατ' ἐλευθέραν ἀπομίμησιν. Δὲν ὤφειλον ἄρα οἱ ἐν Ἀργολίδι καὶ Ἀττικῇ τεχνῖται ν' ἀποπειραθῶσι νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὰς παραστάσεις, ἃς ἐμιμοῦντο, τοὺς θεοὺς καὶ τὰ πάτρια αὐτῶν σύμβολα; Τοῦθ' ὅπερ ἔπρεπε νὰ συμβῇ ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν ὁμηρικῶν ἀοιδῶν. Θέλετε ἴσως μοὶ ἀντείπει, Κύριοι, ὅτι οἱ τάφοι Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἀνήκουσιν εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ, ὅτι τότε ἡ τέχνη καὶ ἐν γένει ὁ ἑλληνικὸς βίος διετέλουν ἔτι ἐν κατωτέρᾳ βαθμίδι ἀναπτύξεως, ἢ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ. Πιστεύω ὄντως, ὅτι οἱ τάφοι ἐκεῖνοι εἰσὶν ἀρχαιότεροι τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, θέλω δὲ περὶ τούτου βραδύτερον ὁμιλήσει· ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ ἀποκλειστικῶς ἀνατολικὸς χαρακτὴρ τῶν εὑρημάτων δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν. Εἶνε δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι λαός, ἔστω καὶ ὁ ἥκιστα πεπολιτισμένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὑπείκει εἰς ἐπιρροὰς ἀλλοτρίου πολιτισμοῦ, ὥστε τὰ κοσμήματα καὶ σκεύη αὐτοῦ νὰ μὴ παρέχωσι τὸ ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἰδιοφυΐας; Ἢ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον περὶ ὃ, ὡς μοὶ φαίνεται, στρέφεται ἡ ἐκτίμησις τῶν ἀργολικῶν καὶ ἀττικῶν ἐνταφίων. Αἴαν ὀρθῶς παρεβάλον τινες ἀντικείμενα εὑρεθέντα ἄλλοτε καὶ ἐσχάτως ἐν Τυρρηνίᾳ καὶ Λατίῳ πρὸς τὰ τοῦ Σπάτα. Αἱ ἀνακαλύψεις αὗται ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἐν χρόνῳ τινὶ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τέχνης ἐδέσποσεν ἐπίσης τῆς μέσης Ἰταλίας, εἰς τὰ ἰταλικὰ ὅμως εὑρήματα διαγινώσκομεν πανταχοῦ, ὅπου ἱκανὸς αὐτῶν ἀριθμὸς εἰς ὄψιν πρόκειται, ἐκτὸς τῆς τοῦ κυριεύοντος ἐθνείου καὶ τὴν τοῦ ἐγχωρίου στοιχείου ἐπίδρασιν ἔν τε τῇ τεχνοτροπίᾳ καὶ τοῖς παριστωμένοις ἀντικειμένοις. Ἐὰν δὲ εἰς τὸ ἄρτι προβληθὲν ἐρώτημα, ἂν δηλονότι ἦνε δυνατὸν λαός τις ἐν τῇ τέχνῃ αὐτοῦ νὰ ἀποβάλῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον δεῖγμα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἰδιοφυΐας, ὀφείλωμεν, ὡς νομίζω, ν' ἀποκριθῶμεν ἀρνητικῶς, τότε ἐπειγόμεθα ἐκ τούτου νὰ προβάλωμεν καὶ τὸ δεύτερον ἐρώτημα: ἂν δηλαδὴ ἀναγκαίως πρέπῃ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ τῶν Μυκηνῶν καὶ Σπάτα τάφοι εἰσὶν ἑλληνικῆς καταγωγῆς.

Πρὶν ἢ ἐν τούτοις ἐπιληφθῶμεν τοῦ ζητήματος τούτου, ἃς ῥίψωμεν ἔτι ἐν βλέμμα, ἐξετάζοντες συγκριτικῶς τὸ περιεχόμενον τῶν τάφων. Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῶν ἐνταφίων εἰκονικῶν κοσμημάτων διεγνώσθησαν στοιχεῖα ἀσσυριακά, μικρασιανὰ καὶ φοινικικά, σχετικῶς δὲ κυπριακά. Ἀμφίβολον δὲ εἶνε, ἂν καὶ ἡ αἰγυπτιακὴ τέχνη ἀντιπροσωπεύηται ἐν αὐτοῖς· ὅτι ἐλάμβανε χώραν ἐπιμιξία, εἰ καὶ ἔμμεσος πιθανῶς, μετὰ τῆς βορείας παραλίας τῆς Ἀφρικῆς ἀποδεικνύουσι τὰ ἰδιαζόντως κεκοσμημένα ὠὰ στρουθοκαμήλου, ἅπερ, ὡς καὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς μέσης Ἰταλίας, εὑρέθησαν ἔν τινι τῶν μυκηναίων τάφων. Ἐκτὸς τούτου ὅμως ὑπάρχει σύστημά τι κοσμηματικῶς συγγενῶν εἰκονικῶν παραστάσεων, αἵτινες δὲν ἔμειναν μὲν ἀπαρατήρητοι ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνητῶν, δὲν ἔτυχον ὅμως, ὡς μοὶ φαίνεται, τῆς προσηκούσης ἐκτιμήσεως. Εἰσὶ δὲ αὗται αἱ ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βίου τῶν θαλασσίων ζώων εἰλημμέναι. Ἤτοι σχηματιστικαὶ ἀπομιμήσεις κυμάτων θαλάσσης, ἰχθύων διαφόρων εἰδῶν, ὀστρέων καὶ κογχυλίων καὶ τέλος πολυπόδων ὑπάρχουσι πεποιημέναι ἐκ παντοίας ὕλης χρυσοῦ, ὑελώδους μάζης καὶ ἐπὶ πηλίνων ἀγγείων. Αἱ παραστάσεις αὗται δὲν παρουσιάζονται ἐν παρομοίᾳ χρήσει οὔτ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ οὔτ' ἐν τῇ ἀνατολικῇ τέχνῃ. Καὶ ἀναφέρεται μὲν ἐν τῇ ἡσιοδείῳ ποιήσει χρυσοῦν διάδημα, ἐφ' οὗ,

1. Τὸ τοῦ Milchhœfer ἄρθρον ἴδε ἐν Mittheilungen des Inst. I σ. 308—328, II σ. 82—84 καὶ 261—276· τὸ τοῦ Newton ἐν τῷ Times ν. 20 Ἀπριλ. 1877, ἐν μεταφράσει δὲ γερμανικῇ ἐν τῷ παραρτήματι τῆς Zeitschrift für bildende Kunst 1877, ἐρ. 32 καὶ 33.

1. Πρβ. Brunn, Ἡ τέχνη παρ' Ὁμήρῳ ἐν Abh. der bayer Akademie der Wissenschaften I Cl. XI Bd. III Abth. s. 1.

κατὰ τὸν ποιητὴν, ἦσαν πεποιημένα πάντα τὰ ζῶα, ὅσα ἡ ἤπειρος καὶ ἡ θάλασσα τρέφει·[1] ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἐκλάβῃ τις τὴν παράστασιν ταύτην πάντως πρόκειται περὶ μεμονωμένης περιπτώσεως, οὐχὶ δὲ περὶ κοσμημάτων καταστάντων τυπικῶν. Θαλάσσιον πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὅστις τὰ πρότυπα τῆς διακοσμήσεως τῶν ἐνδυμάτων καὶ σκευῶν αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐλάμβανε· λαὸν, οὗ τὰ βλέμματα καθημερινῶς παρηκολούθουν τὰ παίζοντα κύματα καὶ μετὰ παιδικῆς θυμηδίας τὰ παράδοξα τῆς θαλάσσης δημιουργήματα παρετήρουν. Ταῦτα ἄγουσιν ἡμᾶς πρὸς τὰς νήσους καὶ οὕτω τὸ τὰ μάλιστα ἀλλόκοτον μεταξὺ τῶν κοσμημάτων ἐκείνων, ὁ πολύπους ἀπαντᾷ ἐπὶ ἐγγεγλυμμένων λίθων καὶ ἀγγείων, ἅτινα προέρχονται ἐκ νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, κατὰ δὲ τὴν τέχνην ἀνήκουσιν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχήν. Ἐπί τινος ἀγγείου ἐκ Κρήτης, ὅπερ κατά τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν ὁμοιάζει πρὸς τὰ μυκηναῖα ἀγγεῖα, εἶνε ἐζωγραφημένος μέγας πολύπους, οὗτινος οἱ μακροὶ πλόκαμοι πληροῦσιν ἐπίσης καὶ τὴν ὀπίσω ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.[2] Πρὸς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους ἐπίσης ἄγει ἡμᾶς καὶ ἕτερον παρατήρημα. Μεταξὺ τῶν μυκηναίων ἀρχαιοτήτων παρατηρεῖ τις πλείονα ἀντίτυπα μικρᾶς θηλείας μορφῆς ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ πεποιημένης. Ἡ μορφὴ παρίσταται γυμνὴ, τὰς χεῖρας ἔχουσα ὑπὸ τοὺς μαστοὺς ἐπηλλαγμένας. Εἴς τινα δὲ ἀντίτυπα ἵστανται ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῆς κεφαλῆς περιστεραί. Προσέτι ἄξιον προσοχῆς εἶνε, ὅτι τὸ αἰδοῖον ὑπάρχει δεδηλωμένον. Ἀναμφιβόλως ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν τὸ πρωτότυπον τῶν παραστάσεων τῆς Ἀφροδίτης, ὅπερ ἐκ τῶν κατὰ τὴν Κύπρον ἀποικιῶν τῶν Φοινίκων, ὡς φαίνεται, προῆλθεν. Πρὸς τὰς μυκηναίας ταύτας μορφὰς ἐξ ἐλάσματος χρυσοῦ ὁ κύριος Newton παρέβαλεν ἤδη μικρά τινα εἰδώλια γυναικεῖα ἐκ μαρμάρου, τέχνης ἀγροίκου, ἅτινα εὑρίσκονται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς νήσοις καὶ ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ μυκηναῖα κατὰ τὴν ἰδέαν. Καὶ ἐν τούτοις τὸ αἰδοῖον εἶνε δεδηλωμένον, τοῦθ' ὅπερ τοῖς ἑλληνικοῖς ἤθεσιν ἐναντιοῦται.[3]

Βεβαιώσαντες, Κύριοι, τὴν ἄμεσον τοπικὴν σχέσιν τοῦ περιεχομένου τῶν τάφων πρὸς τὰς νήσους, προέβημεν, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, καθ' ἓν βῆμα ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν τάφων Μυκηνῶν καὶ Σπάτα ἐρώτημα, ὃ ἀναγκαίως προεβάλομεν. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὡς γνωστὸν, ἐξελληνίσθησαν ἐν χρόνοις σχετικῶς ὑστέροις. Περὶ τούτου δὲ οἱ διασημότατοι ἱστορικοὶ καὶ ἐρευνηταὶ τῆς ἀρχαιότητος συμφωνοῦσιν, ὅτι δηλονότι αἱ νῆσοι ἐν ἀρχῇ κατῳκίσθησαν ὑπὸ φυλῆς ὄχι ἑλληνικῆς, ἥτις ἐκ τῆς ἀκτῆς τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ὡρμᾶτο καὶ συγγενὴς τῶν Καρῶν ἦτο. Ἀπὸ δὲ τῶν νήσων ὁρμώμενα τὰ ἀνατολικὰ ταῦτα στοιχεῖα στερρὸν ἐπέβαλον πόδα καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, τοῦτο δὲ συνέβη ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου· κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις Ἑρμιόνη, Ἐπίδαυρος καὶ Μέγαρα ὑπῆρξαν τὸ κατ' ἀρχὴν καρικὰ ἱδρύματα.[1] Ἡ ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἐπίδρασις τοῦ ἀσσυριακοῦ πολιτισμοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος πρὸ Χριστοῦ· καὶ δὲν εἶνε μὲν μέχρι τοῦδε τελείως ἐξηκριβωμένον, ἀλλὰ λίαν πιθανὸν εἶνε, ὅτι ἡ μικρὰ Ἀσία ἐπί τινα χρόνον καὶ πολιτικῶς ἦν ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίας ἐξηρτημένη, ἐμπιστευομένης ἴσως τῆς ἀρχῆς εἰς δευτερότοκον βασιλόπαιδα. Ἔκτοτε, ἀφοῦ ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Φοινίκων ἀνεπτύχθησαν, δηλαδὴ περίπου ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος, ἔστρεψαν καὶ οἱ Φοίνικες τοὺς πλόας των πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἵδρυσαν ἐκεῖ ὑπὸ τοὺς Κᾶρας καὶ παρὰ τοὺς Κᾶρας ἀποικίας. Ἐκ τῆς συγχρωτίσεως ταύτης ἀνεπτύχθη, ὡς ἐκ πολλῶν ἐνδείξεων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν, ἐν ταῖς τοῦ Αἰγαίου νήσοις ἰδιάζων, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν οὐχὶ πρωτότυπος, πολιτισμὸς, οὗ τὴν ἀκμὴν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν εἰς τὸν 12ον καὶ 11ον αἰῶνα καὶ τοῦ ὁποίου μυθικὸς ἀντιπρόσωπος ἐμφανίζεται ὁ θαλασσοκράτωρ βασιλεὺς Μίνως. Κατὰ τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ Ἡροδότου[2] ἔκφρασιν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Μίνωος τὸ Καρικὸν ἦν ἔθνος *λογιμώτατον* τῶν ἐθνέων ἁπάντων, οἱ δὲ μεταγενέστεροι χρονογράφοι ὠνόμασαν τὴν περίοδον ταύτην ἐποχὴν τῆς καρικῆς θαλασσοκρατορίας. Εἰς ταύτην δὲ τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐποχὴν ἀνήκουσι, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὰ ἐν τοῖς τάφοις Μυκηνῶν καὶ Σπάτα εὑρεθέντα, περὶ ἃ νῦν ἀσχολούμεθα. Φρονῶ, ὅτι τάφοι Καρῶν ἐποίκων κατοικησάντων ἐν τῇ ἀργολικῇ καὶ ἀτ-

1. Ἡσιόδου Θεογ. V. 578.

Ἀμφὶ δέ οἱ στεφάνην χρυσέην κεφαλῆσιν ἔθηκε

. . . .

τῇ δ' ἔνι δαίδαλα πολλὰ τετεύχατο, θαῦμα ἰδέσθαι,
κνώδαλ' ὅσ' ἤπειρος πολλὰ τρέφει ἠδὲ θάλασσα.
τῶν ὅγε πόλλ' ἐνέθηκε, χάρις δ' ἀπελάμπετο πολλή,
θαυμάσια, ζωοῖσιν ἐοικότα φωνήεσσιν.

2. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εὑρίσκεται πρό τινος ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρίας Ἀθηνῶν. Εἶνε δὲ φουσκόκοιλος στάμνος 0,41 ὕψους καὶ 0,87 περιμέτρου. Ἡ ζωγραφία εἶνε ἐρυθρὰ ἐπὶ κιρροῦ ἐδάφους. Ἕτερον δ' ἀγγεῖον ἐπίσης ἐκ Κρήτης φέρει γραμμικὴν διακόσμησιν ἐκ ταινιῶν ὁριζοντίων καὶ ὁμοκέντρων κύκλων. Περὶ λίθων μὲ γλυφὰς πολύποδος ἴδε Ross Inselreisen III, σ. 21.

3. Πρβ. Ross, Archaeol. Aufsaetze I, σ. 52-55. Ὁ Θείρσιος ἐθεώρει τὰ εἰδώλια ὡς προγενέστερα τῶν Ἑλλήνων (Καρικά), ἐν Ἀθήναις δὲ σήμερον καλοῦσιν αὐτὰ Φοινικικά. Ἐρωτήσας ἐβεβαιώθην ἐκ πηγῆς ἁρμοδίας, ὅτι μόνον ἐν ταῖς νήσοις εὑρίσκονται. Οἱ ὑπὸ τοῦ Ross ἀναφερόμενοι ὡς τόποι εὑρέσεως εἶνε αἱ νότιαι κυκλάδες, ἓν δὲ τοιοῦτο λέγεται εὑρεθὲν ἐν Ἀττικῇ. [Κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ διονυσιακοῦ Θεάτρου ἐν Ἀθήναις εὑρέθη ὄντως ἓν τοιοῦτο εἰς ἱκανὸν βάθος. Σ. Μ.]

1. Ἀριστοτέλης παρὰ Στράβωνι VIII, σ. 374, περὶ Μεγάρων ἴδ. Παυσαν. I, κεφ. 39-40.

2. Ἡροδότου I, 171.

τικῇ παραλίᾳ εἰσὶν οἱ ἐν Μυκήναις καὶ Σπάτα ἀνακαλυφθέντες. Ὅτι δὲ ἐν Ἀττικῇ ἐγκατεστάθησάν ποτε ξένα στοιχεῖα συγγενῆ πρὸς τὰ τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας ἔθνη ἀποδεικνύουσι τὰ ὀνόματα τῶν ὀρέων Βριληττοῦ, Λυκαβηττοῦ, Ἀρδηττοῦ καὶ Ὑμηττοῦ, ἅτινα δὲν ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς, κατὰ δὲ τὴν ἰδιάζουσαν κατάληξιν ὁμοιάζουσι πρὸς ὀνόματα τόπων πλειστάκις ἀπαντῶντα ἐν τῇ ἐλάσσονι Ἀσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Καρίᾳ.[1] Ἐν Καρίᾳ ὑπῆρχε κοινόν τι ἡ φυλὴ Ὑμηττίων.[2] Περὶ ἀποικίσεων εἰς Ἄργος μαρτυρεῖ ἡμῖν, ὡς γνωστὸν, ἡ ἀρχαία ἐγχώριος περὶ τῆς βασιλικῆς γενεᾶς παράδοσις, καθ' ἣν Περσεὺς ὁ κτίστης τῶν Μυκηνῶν ἦλθεν ἐκ τῶν νήσων, Πέλοψ δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας δυναστείας ἐν τῇ χώρᾳ μετηνάστευσεν ἐκ Λυδίας. Τὸ ὄνομα τῆς χώρας ἐνταῦθα οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ πρᾶγμα. Προσέτι ὁ Ἡρόδοτος τοὺς Λυδοὺς, Μυσοὺς καὶ Κᾶρας καλεῖ πλησιεστάτους συγγενεῖς ἀναφέρων, ὅτι οὗτοι ἐν Μυλάσοις τῇ καρικῇ πόλει εἶχον κοινὸν ἱερὸν τοῦ, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Διὸς ταὐτιζομένου, ἐθνικοῦ αὐτῶν θεοῦ.[3] Τὸ σύμβολον τοῦ καρικοῦ τούτου θεοῦ, τὸν δίκοπον δηλονότι πέλεκυν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς τῶν Μυκηνῶν κοσμήμασι πολλαχῶς ἀπεικονιζόμενον. Ἰδιάζων χαρακτὴρ τῶν μυκηναίων τάφων, οἵτινες δὲν ἐσυλήθησαν ἐν χρόνοις ἀρχαιοτέροις, ὡς οἱ τοῦ Σπάτα, εἶνε ἡ πληθὺς τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντων ὅπλων. Ἐν τῷ μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀνασκαφέντι ἕκτῳ τάφῳ, ὅστις, πενιχρὸς σχετικῶς, περιεῖχε δύο νεκροὺς, εὑρέθησαν 11 ξιφίδια χαλκᾶ, 4 λόγχαι δοράτων καὶ 3 ξίφη, ὁλόκληρος σχεδὸν ὁπλοθήκη.[4] Ναὶ μὲν εὑρίσκονται καὶ ἐν ἑλληνικοῖς τάφοις ὅπλα, ἀλλ' οὔτε τόσον πολλὰ, ὥστε νὰ ἦναι οἱ τάφοι πεπληρωμένοι τούτων, οὔτε συχνάκις περιέχουσι τοιαῦτα, ὥστε νὰ θεωρήσῃ τις ὡς σταθερὸν παρ' Ἕλλησιν ἔθος τὴν μετὰ τοῦ νεκροῦ ἐνταφίασιν ὅπλων. Ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγράφεται διὰ μακρῶν ἡ τοῦ Πατρόκλου κηδεία, ἐκεῖ δὲ ἀκούομεν τοὺς θρήνους, παριστάμεθα εἰς τὰς θυσίας καὶ τὴν καῦσιν τοῦ νεκροῦ καὶ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ τύμβου· μανθάνομεν ὅτι τὰ ὀστᾶ τεθέντα ἐντὸς φιάλης χρυσῆς καὶ καλυφθέντα ὑφάσματι λινῷ κατετέθησαν ἐπὶ κλισίας, ἀλλὰ δὲν λέγεται ἡμῖν, ὅτι συνετάφησαν τῷ πεσόντι ἥρωϊ καὶ ὅπλα, ὅπερ ὅμως, ἂν ἐλέγετο, ἤθελεν κάλλιστα συνᾴδει πρὸς τὴν ὅλην ἰδέαν τοῦ ἔπους. Τὰ ἐν Μυκήναις εὑρεθέντα ὅπλα ἐνθυμίζουσιν ἡμῖν χωρίον τι τοῦ Θουκυδίδου, ἐν ᾧ ἱστορεῖται ἡ ἀνεύρεσις καρικῶν τάφων ἐν τῇ νήσῳ Δήλῳ.[1] Τεκμήριον τῆς καρικῆς καταγωγῆς τῶν τάφων τούτων θεωρεῖ ὁ Θουκυδίδης τὰ τοῖς τεθνεῶσι συντεθαμμένα ὅπλα. Μέχρι τοῦδε ἐγένετο δεκτὸν, ὅτι οἱ τάφοι διεγνώσθησαν ὡς καρικοὶ ἕνεκα τοῦ ποιοῦ τῶν ὅπλων, διότι οἱ Κᾶρες θεωροῦνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εὑρεταὶ τῶν ἐπὶ τοῦ κράνους λόφων, τῶν ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐμβλημάτων καὶ τῶν ὀχάνων. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ὅμηρος καταλέγει ὡς μέρη ἑλληνικῆς πανοπλίας τοὺς λόφους καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐμβλήματα, ἐξ αὐτῶν δὲ δὲν δύναταί τις νὰ διαγνώσῃ τὴν καρικὴν καταγωγὴν τῶν τάφων. Αἱ δὲ φράσεις τοῦ Θουκυδίδου δύνανται νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς τὸ ποιὸν τῶν ὅπλων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔθος τοῦ συνθάπτειν ὅπλα τοῖς νεκροῖς, αὕτη δὲ ἡ ἑρμηνεία εἶνε μάλιστα ἡ καὶ λεκτικῶς ἐγγυτέρα. Προσέτι ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ταφῆς ἐν τοῖς δηλιακοῖς τάφοις συμφωνεῖ πρὸς τὸν ὑπὸ τῶν Καρῶν ἐθιζόμενον. Ἀλλ' ἡ πληροφορία αὕτη εἶνε δι' ἡμᾶς σήμερον ἄχρηστος, καθόσον οὔτε ἐκ τάφων, οὔτε ἐξ ἄλλων εἰδήσεων γνωρίζομεν τὸν τρόπον τοῦ θάπτειν τῶν Καρῶν, δὲν δυνάμεθα ἑπομένως νὰ συγκρίνωμεν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐν τοῖς τάφοις Μυκηνῶν καὶ Σπάτα, οἵτινες ἄλλως πολλαχῶς ἰδιάζοντες, διαφέρουσι τῶν ἑλληνικῶν μεταγενεστέρας ἐποχῆς.

Ἀλλὰ δυνάμεθα ἆρά γε ν' ἀναγάγωμεν τὰς ἀρχαιότητας Μυκηνῶν καὶ Σπάτα εἰς τόσον πρωΐμους χρόνους, ὡς οἱ τῶν καρικο-φοινικικῶν ἐποικίσεων, ἤτοι τὸν ἑνδέκατον ἢ καὶ δὴ τὸν δωδέκατον αἰῶνα; Τὴν ἐρώτησιν ταύτην θέλετε μοὶ ἀπευθύνει, Κύριοι, ὀφείλω δὲ ν' ἀπαντήσω. Εἶπον ἤδη ὑμῖν, ὅτι ἐν τοῖς εὑρήμασι τῶν τάφων νομίζω, ὅτι διαγινώσκει τις τέχνην πρωϊμωτέραν τῆς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι περιγραφομένης. Πρὸς ταύτην δὲ τὴν κρίσιν ἄγει με ἡ παρατήρησις, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἡ γραμμικὴ διακόσμησις, ἐνῷ παρ' Ὁμήρῳ οὐ μόνον ποικιλωτέρας παραστάσεις ἐκ τοῦ βίου τῶν ζώων εἰλημμένας συχνάκις ἀπαντῶμεν, ἀλλὰ καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως συνθέσεις πλουσίας εἰς πρόσωπα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἰλημμένας. Δὲν θέλω ὅμως ἐκ μόνου τοῦ χαρακτῆρος τῆς τέχνης τῶν εὑρεθέντων νὰ ὁρίσω τὴν ἀρχαιότητα τῶν τάφων. Εὐτυχῶς ὑπάρχουσιν ἄλλα τεκμήρια, ἄ-

1. Πρβ. Kiepert, Lehrbuch der alt. Geogr. σ. 73, σημ. 3.

2. Ἴδε Corpus inscr. Att. I 37 τεμ. W στίχ. 8 (Ὑμησσῆς). Τὸ ἐπίθετον τοῦ Διὸς Γελέοντος, τοῦ ἥρωος τῆς ἀττικῆς φυλῆς τῶν Γελεόντων παρήγεν ὁ Preller (Ausgewaehlte Aufsaetze, σ. 287) ἀπό τινος καρικῆς ῥίζης σημαινούσης β α σ ι λ ε ύ ς· πρβ. Στέφ. Βυζ. ἐν λέξει Σουάγγελα.

3. Ἡρόδοτος, ὅπου ἀνωτέρω.

4. Ἐν τῷ ἕκτῳ τάφῳ, ἀνακαλυφθέντι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ λιθίνου περιβόλου, ὡς καὶ οἱ πρότερον ἀνακαλυφθέντες, εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς: Φιάλη χρυσῆ μόνωτος, δύο κοσμήματα χρυσᾶ ἀποτελοῦντα ὅρμον, τριάκοντα ἧλοι χρυσοῖ ἀνήκοντες εἰς τελαμῶνα, τρία ξίφη χαλκᾶ, κομβίον ξίφους ἀλαβάστρινον, ἕνδεκα ξιφίδια χαλκᾶ διαφόρων εἰδῶν, τέσσαρες λόγχαι δοράτων χαλκαῖ, ὀλίγιστα χάλκινα ἀγγεῖα συντετριμμένα, πλεῖστα συντετριμμένα ἐπίσης ἀγγεῖα πήλινα

1. Θουκυδ. 1, 8. Δήλου καθαιρομένης ὑπ' Ἀθηναίων ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθεισῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεώτων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἥμισυ Κᾶρες ἐφάνησαν, γνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὅπλων ξυντεθαμμένῃ καὶ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσι.

περ, ὡς μοὶ φαίνεται, παρέχουσιν ἀνύποπτον μαρτυρίαν περὶ τῆς πρωΐμου ἐποχῆς τῶν τάφων. Ὡς ἐνθυμεῖσθε, Κύριοι, τὰ ἐρείπια τῶν Μυκηνῶν συνίστανται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ πρὸς νότον ἐκτεινομένου προτειχίσματος. Ὁ ἐκ λιθίνων πλακῶν περίβολος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεκαλύφθησαν οἱ τάφοι, κεῖται ἐν τῷ προτειχίσματι. Τούτου δὲ μέρος εἶνε καὶ ἡ πύλη τῶν λεόντων, ἧς ἡ ἀνάγλυπτος διακόσμησις, τὸ ἀρχαιότατον ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὑπάρχον γλυπτικὸν ἔργον, οὐδαμῶς σχετίζεται πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ὅπερ ἕνεκα τοῦ ξενικοῦ καὶ ἀσιανὰ ἔργα ἐνθυμίζοντος χαρακτῆρος αὐτοῦ ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐγέννησε τὴν παράδοσιν, ὅτι ἡ πύλη ᾠκοδομήθη ὑπὸ ξένων, ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθόντων τεκτόνων. Ἡ πύλη τῶν λεόντων ἑπομένως ἀπεδόθη ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ ἄνευ ἀντιρρήσεως εἰς τοὺς πρὸ Ὁμήρου χρόνους. Εἶτα, ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως ὀρθῶς, ὡς μοὶ φαίνεται, παρετηρήθη, ὅτι οἱ τάφοι ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν πύλην θέσεώς των, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀρχαιότεροι ταύτης καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνεχομένου τείχους καὶ ὅτι τὸ δυτικὸν προτείχισμα εἶνε πιθανῶς ἐπέκτασις τοῦ ἀρχαίου στενωτέρου περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως.[1] Ὅθεν, ἂν ἦνε ὀρθὴ ἡ γνώμη, ὅτι ἡ πύλη τῶν λεόντων εἶνε προγενεστέρα τῶν ὁμηρικῶν χρόνων δικαιούμεθα καὶ δὴ ἀναγκαίως ὀφείλομεν ν' ἀναγάγωμεν τοὺς τάφους εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 10ου αἰῶνος χρόνους, καθ' οὓς δηλαδὴ αἱ ἑλληνικαὶ ἀκταὶ, κατὰ τὴν παράδοσιν, κατῳκοῦντο ὑπὸ ξένων ἐποίκων.

Ἀποδίδοντες εἰς ἐποικήσαντας Κᾶρας τοὺς τάφους Μυκηνῶν καὶ Σπάτα παύομεν τοῦ νὰ θεωρῶμεν αἰνιγματῶδες τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Ἐὰν δ' ὡς ἐκ τούτου ἀπόλλυται τὸ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης διάφορον τῶν ἐνταφίων κτερισμάτων, οὐχ ἧττον μεγίστην αὐτὰ κτῶνται σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω τὰ κατὰ τοὺς κατοικισμοὺς τῶν λαῶν, ἃ ἐξ ὀλίγων διεσπαρμένων εἰδήσεων ἐγνωρίζομεν, βεβαιοῦνται νῦν ἀποροδοκήτως, ἐποχὴ δὲ πολιτισμοῦ, ἧς τὰ ἀδέβαια ἴχνη ἐπιστεύομεν ὅτι διαβλέπομεν διὰ τοῦ πέπλου τῆς μυθικῆς παραδόσεως, πρόκειται νῦν ἐν πραγματικότητι ἐναργὴς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Μόνον δυνάμει τοῦ ὑπερτέρου αὐτῶν πολιτισμοῦ ἠδυνήθησαν οἱ ἐξ ἀνατολῶν ὁρμηθέντες ἔποικοι νὰ ἐπιβῶσι καὶ ἐγκατασταθῶσι σταθερῶς ἐν τῇ ἑλληνικῇ παραλίᾳ. Φῦλα δὲ πολεμικὰ καὶ μεγαλοπρεπῆ θὰ ἦσαν τὰ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν διὰ χρυσοῦ καλύπτοντα καὶ τοὺς τάφους ὡς ὁπλοθήκας ἐξαρτύοντα. Οὐδ' ἀπίθανον θεωρῶ, ὅτι ἡ πρὸ τῶν Δωρικῶν χρόνων ἀργεία βασιλικὴ γενεὰ κατήγετο ἀπὸ τῶν ξένων ἐποίκων. Διότι πιθανῶς καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου οἱ ξένοι ἔποικοι δὲν ἐδιώχθησαν, ἀλλὰ συνανεμίχθησαν μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ. Τὴν ἐξελλήνισιν τοὐλάχιστον τῶν νήσων δὲν δύναταί τις νὰ νοήσῃ ἐπελθοῦσαν ἄλλως, ἢ διὰ τῆς ἐποικίσεως καὶ τῆς συγχωνεύσεως. Ἀκραιφνὴς δὲ καὶ ἀμιγὴς καταγωγὴ εἶνε δι' ἕνα λαὸν πλεονέκτημα ἀμφίβολον. Διότι, ἐνῷ συνήθως ἔθνη, ἅτινα ἐν ἀλαζονικῷ φρονήματι ἀπέχουσι πάσης ἀναμίξεως μετ' ἀλλοφύλου αἵματος, μετὰ βραχεῖαν ἀκμὴν σπεύδουσι πρὸς πρόωρον παρακμήν, τοὐναντίον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ ἀπεδείχθησαν ἀνέκαθεν ζωτικώτατοι καὶ πρὸς πολιτισμὸν εὐρυέστατοι, ὅσοι εἶχον τὴν ἱκανότητα τοῦ προσλαμβάνειν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς ἑαυτοὺς ξένα στοιχεῖα. Οἱ Ἕλληνες διεφύλαξαν τὴν δύναμιν ταύτην μέχρι τῆς σήμερον. Ἐντούτῳ δ' ἔγκειται, κατ' ἐμὲ, μία τῶν ἀσφαλεστάτων ἐγγυήσεων ὑπὲρ τῆς μελλούσης ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

1. Ἴδε Adler, Arch Zeitung 1876, σ. 194. Τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα συγκρινόμενα κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς πύλης τῶν λεόντων, φαίνονται ἀρχαιότερα. Τὸ πρωτότυπον τοῦ κίονος τῆς πύλης τῶν λεόντων ἀνευρίσκεται: μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Σπάτα: Ἀθήναιον, Τόμος 6, φυλλ. 3, πίν. 5, 60.

ΔΙΠΛΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΕΝ ΚΟΒΕΝΤ-ΓΑΡΔΕΝ[1]

Δ'

Πρὸ τριῶν ἐτῶν, ἅμαξά τις ἵστατο περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸ τοῦ μεγάλου Θεάτρου τῆς Φιλαδελφείας. Γυνὴ εἰκοσιπενταέτις ὡραιοτάτη καὶ πενθηφοροῦσα κατέβη ἀπὸ τῆς ἁμάξης καὶ τείνουσα τὴν χεῖρα πρὸς γέροντά τινα καθήμενον εἰς τὸ βάθος τῷ ἀπηύθυνε λέξεις τινὰς εἰς ξένην γλῶσσαν. Ὁ γέρων κατέλιπε τὴν θέσιν του, ἔλαβε τὴν χεῖρα τῆς νεαρᾶς γυναικὸς καὶ ἐξῆλθε καὶ αὐτὸς τῆς ἁμάξης. Διέβαινον τότε ἐγὼ τυχαίως ἐκεῖθεν καὶ ἔμελλον νὰ ἐξακολουθήσω τὴν πορείαν μου, ὅτε ῥίπτων τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ πολιοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἐπερείδετο ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς νέας καὶ ὡραίας κυρίας, κατελήφθην ὑπὸ ἐκπλήξεως ἅμα καὶ περιεργείας.

Εἶχεν ἔκφρασιν ἡ μορφή του βαθυτάτης μελαγχολίας, ἥτις μὲ διέθεσε κακῶς. Βλέπων αὐτὸν ἐνόησα ὅτι ὁ ἀπελπισμὸς μᾶλλον ἢ ἡ ἡλικία εἶχε βαθυλώσει τοὺς ὀφθαλμούς του, ῥυτιδώσει τὸ μέτωπόν του καὶ λευκάνει τῆς κεφαλῆς του τὰς τρίχας.

Ὁ ἀνὴρ ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ὄψεως γέρων, ἀλλ' ἂν τὸν παρετήρεις προσεκτικῶς θὰ ἐμάντευες ὅτι ἦτο νέος ἔτι. Τῷ ὄντι, τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἔμαθον ὅτι εἰσήρχετο εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν ἕβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἐπλησίασα πρὸς αὐτὸν, μὲ παρετήρησε καὶ ἐφρικίασα· τόσον ἦτο ἀπλανὲς καὶ βαρὺ τὸ βλέμμα του.

— Ἐλθὲ, Φράγκ, τῷ λέγει ἡ νεαρὰ γυνὴ διὰ φωνῆς γλυκυτάτης καὶ σχεδὸν ἀγγελικῆς.

1. (Θέατρον τοῦ Λονδίνου).

Ἐκεῖνος ὑπήκουσεν ὡς παιδίον καὶ τὴν ἠκολούθησεν. Ἀμφότεροι δ' εἰσῆλθον εἰς τὸ Θέατρον.

— Ποία εἶνε αὐτὴ ἡ κυρία; ἐτόλμησα νὰ ἐρωτήσω τὸν ὑπηρέτην, ὅστις εἶχεν ἀνοίξει τὴν θυρίδα τῆς ἁμάξης.

— Εἶνε ἡ σινιόρα Στέλλα Μόντη, μοὶ ἀπήντησεν εὐγενῶς.

— Ἡ περίφημος ἰταλὶς ἠθοποιὸς, ἥτις θὰ παραστήσῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην;

— Μάλιστα, κύριε.

— Καὶ ὁ κύριος, ὅστις τὴν συνοδεύει;

— Ἕνας τρελλὸς ὁ δυστυχής.

— Εἶνε πατήρ της ἴσως;

— Ὄχι.

— Σύζυγός της;

— Ὄχι.

— Ποῖος λοιπὸν εἶνε;

— Δὲν ἠξεύρω.

— Εἶσθε ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κυρίας;

— Ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν.

— Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος;...

— Τὸν βλέπω πάντοτε μαζί της· τὸν ἄγει μεθ' ἑαυτῆς παντοῦ, ὅπου ὑπάγει, δὲν τὸν ἀφίνει οὐδὲ στιγμήν· τὸν περιποιεῖται ὡς ἂν ἦτο πατήρ της καὶ τὸν ἀγαπᾷ ὡς σύζυγόν της· φροντίζει περὶ αὐτοῦ καὶ τὸν προστατεύει ὡς φροντίζει ἡ μήτηρ περὶ τοῦ τέκνου της. Δὲν ἠξεύρω τίποτε ἄλλο.

— Περίεργον! ἐσκέφθην. Εὐχαρίστησα τὸν ὑπηρέτην καὶ ἐπορεύθην εἰς τὴν οἰκίαν μου, διανοούμενος νὰ παρευρεθῶ τὴν ἑφεξῆς δευτέραν εἰς τὸ Θέατρον, ἔνθα ἔμελλε νὰ παραστήσῃ ἡ περιβόητος τραγικὴ ἠθοποιὸς Στέλλα Μόντη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν κατώρθωσα νὰ μοὶ ἐπιτραπῇ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ νὰ παρευρεθῶ εἰς τὰς δοκιμάς. Ἐκάθησα ἐντὸς κενοῦ θεωρείου καὶ περιέμενον.

Ἡ Στέλλα ἐνεφανίσθη. Συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ γέροντος. Ἐζήτησε κάθισμα, τὸ ἀκούμβισεν εἰς μίαν γωνίαν τῆς σκηνῆς καὶ ἐτοποθέτησεν ἐκεῖ τὸν ταλαίπωρον τρελλὸν διὰ μυρίων τρυφερῶν θωπειῶν, διότι ὁ δυστυχὴς δὲν ἤθελε νὰ χωρισθῇ ἀπ' αὐτῆς. Ἔπειτα ἤρχισεν ἐκείνη τὴν ἐπανάληψιν τοῦ μέρους της.

Ἀκίνητος ἐπὶ τῆς ἕδρας του ὁ τρελλὸς τὴν παρηκολούθει διὰ τοῦ θαμβωμένου καὶ ἀπλανοῦς βλέμματός του καὶ παρετήρει καὶ τὰς ἐλαχίστας αὐτῆς κινήσεις. Ἐνίοτε τῷ ἐμειδία ἡ ἠθοποιὸς καὶ ἐκεῖνος ἀπήντα διὰ μειδιάματος δηλοῦντος τὴν ἀποπλάνησιν τοῦ πνεύματος.

Παρετήρησα μετὰ προσοχῆς τὴν νέαν. Ἦτο ὑψηλὴ, μελαγχροινὴ, πλήρης κομψότητος. Ἱσπανὶς μᾶλλον ἢ ἰταλὶς, ὡμοίαζε πρὸς τὰς ὡραίας ἐκείνας παρθένους, αἵτινες ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ θείου χρωστῆρος τοῦ Μουρίλλου. Θερμὸν αἷμα ἐκόχλαζεν ὑπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴν ὠχρότητα τοῦ προσώπου της, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζες ὅτι τὸ ἐχρύσωνον αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου τῆς Μαδρίτης. Ἡ μελανὴ της κόμη εἶχε τὸν αἰολόχρουν ἀπαυγασμὸν τοῦ γαγάτου, τὸ δὲ στόμα της, θαυμασίως διαγεγραμμένον, τὴν νεαλῆ ἐρυθρότητα τοῦ κυνορρόδου. Πάντοτε σχεδὸν καταιβασμέναι, ὥστις σεμνὴ καλύπτρα, αἱ μακραί της καὶ ἐβενώδεις βλεφαρίδες, ἐπέχυνον δύο χαριτωμένας σκιὰς καὶ ὑπεγλύκαινον τῶν ὀφθαλμῶν της τὴν λάμψιν, ἥτις ἐγίνετο φλὸξ ὅταν ζωηρά τις συγκίνησις, ἔκπληξις, ἐνθουσιασμὸς, χαρὰ, ἐβράδυνεν ἢ ἐπετάχυνε τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας της. Αἱ χεῖρές της ἦσαν λευκότεραι κρίνου νεορυοῦς, οἱ δὲ λεπτοφυεῖς της δάκτυλοι ἐφαίνοντο ὅτι μόνον διὰ τὰ πλῆκτρα τοῦ κλειδοκυμβάλου ἦσαν πλασμένοι. Πτερὰ ἦσαν οἱ μικροί της καὶ κοῦφοι πόδες, οἵτινες ἔπρεπε νὰ εἶχον ὑποπόδιον τὰς χώρας, ἔνθα στίλβουσι τὰ ἄστρα, τὰ ἄνθη τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ προγύμνασις προσήγγιζεν εἰς τὸ τέρμα, ὅτε αἴφνης ἠγέρθη ὁ τρελλὸς, ὥρμησε πρὸς τὴν ἠθοποιὸν καὶ μετὰ φωνῆς τρομερᾶς καὶ συγκινητικωτάτης·

— Τὸν υἱόν μου! ἀπόδος μοι τὸν υἱόν μου ἀνέκραξεν.

Ἡ φωνή του εἶχε τόνον ἀληθείας τόσον φοβερὸν, ὥστε ἐφρικιάσαμεν ἅπαντες.

— Μὴ φοβεῖσθε, εἶπεν ἐκείνη πρὸς τοὺς περὶ αὐτὴν, οἵτινες μετὰ τρόμου εἶχον ἀπομακρυνθῆ, δὲν εἶνε ἐπίφοβος, ὀλίγαι λέξεις θὰ τὸν καθησυχάσωσι.

Συγχρόνως ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα, τῷ ἐψιθύρισε δύο τρεῖς φράσεις εἰς ξένην γλῶσσαν καὶ ἡ ὀργὴ, ἥτις ἀνεψύχου τὴν μορφὴν τοῦ παράφρονος κατεστάλη ὡς ἐκ μαγείας, οἱ ὀφθαλμοί του ἐπλήσθησαν δακρύων καὶ ἔπειτα εὐπειθὴς ὡς παιδίον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἐκάθισεν.

Ἡ Στέλλα Μόντη μετὰ μηνὸς διαμονὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ, κατέλιπε τὴν πόλιν ἐκείνην πορευομένη εἰς τὴν Πορτογαλλίαν καταλιποῦσα ἡμῖν πολὺν τὸν θαυμασμὸν ἐπὶ τῇ ἐξαισίᾳ αὐτῆς τέχνῃ. Δὲν εἶχον δ' εἰσέτι λησμονήσει τὸ ἐπεισόδιον τοῦ δυστυχοῦς παράφρονος, ὅτε μετὰ δύο ἔτη ἐκ τύχης ἔμαθον τὰς εἰς αὐτὸν ἀναφερομένας παραδόξους λεπτομερείας, τὰς ὁποίας καὶ παραδίδω εἰς τὴν δημοσιότητα.

Β'

Εἰκοσιπέντε περίπου ἔτη πρὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἀρχίζει τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς παρούσης ἱστορίας, γερμανός τις ἠθοποιὸς φέρων τὸ ψευδώνυμον Ῥοβέρτος Σμὶδτ, πράγματι δὲ ὀνομαζόμενος Φράγκ Βάρνερ, ἐμπαθῶς ἀγαπῶν τὴν γυναῖκά του καὶ ἐπίσης ὑπ' αὐτῆς ἀνταγαπώμενος, μετὰ χαρᾶς ἐθυσίαζε χάριν αὐτῆς τὴν δόξαν του καὶ τὴν τέχνην, ἥτις τὸν εἶχε λαμπρύνει. Μετὰ ἓν ἔτος ἡ κυρία Βάρνερ ἔτεκεν

υἱόν. Ἦτο δὲ δεκαπενταέτης ὁ υἱός της, ὅτε ἡ κυρία Βάρνερ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς καλλονῆς της ἀπέθνησκε καταλείπουσα ἄφατον λύπην εἰς τὸν ἄνδρα της καὶ εἰς τὸ τέκνον της.

Ὁ Φρὰγκ ἐπώλησε τότε τὸ μεταξουργεῖόν του, εἰς ὃ εἶχεν ἐπιδοθῆ ἀφ' οὗ κατέλιπε τὴν σκηνήν, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ Ἀλβέρτου (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ υἱός του), τῆς μόνης του πλέον ἐν τῷ κόσμῳ ἀγάπης καὶ παρηγορίας. Ὅτε ὁ Ἀλβέρτος ἐγένετο εἰκοσιενὸς ἔτους, ὁ πατήρ του ἐσκέφθη νὰ τὸν νυμφεύσῃ μὲ τὴν κόρην ἑνὸς τραπεζίτου, παλαιοῦ του φίλου.

Ἐρωτηθεὶς περὶ τούτου ὁ νεανίας προθύμως ἀπεδέχθη τὰς σκέψεις τοῦ πατρός του, ἡ δὲ Μαργαρίτα, τὴν ὁποίαν κρυφία κλίσις εἵλκυε πρὸς ἐκεῖνον, ὃν τῇ προώριζον ὡς σύζυγον, μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἤκουσε τὸ πρᾶγμα. Ὁ Ἀλβέρτος εἶχε σχεδὸν συναναστραφῆ μετὰ τῆς Μαργαρίτας καὶ ἠσθάνετο πρὸς αὐτὴν τὴν τρυφερὰν ἐκείνην ἀδελφικὴν ἀγάπην, ἥτις τόσον συχνὰ ἀπατᾷ τὴν καρδίαν καὶ ὁμοιάζει τόσον πρὸς τὸν ἔρωτα, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις νὰ τὴν ἐπονομάσῃ δίδυμον αὐτοῦ ἀδελφήν. Καὶ ὅμως ἄβυσσος ὅλη τὴν χωρίζει ἀπὸ τοῦ ἔρωτος. Ὁ Ἀλβέρτος, οὗ οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν εἶχον ποτὲ σταματήσει παρὰ ἐπὶ τῆς Μαργαρίτας καὶ τοῦ ὁποίου τὴν καρδίαν δὲν εἶχεν ἀκόμη ταράξει ὁ ἦχος τῶν βημάτων ἀγαπωμένης γυναικός, εὐκόλως ὑπέθεσεν ὅτι ἦσαν ἔρωτος συγκινήσεις αἱ συγκινήσεις ἐκεῖναι αἱ γλυκεῖαι, ἃς ἤντλει ἐκ τῆς πρὸς τὴν Μαργαρίταν ζωηροτάτης φιλίας. Ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί του ταχέως ἠνεώχθησαν καὶ εἶδον τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Συνέβη δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς.

Ἀπὸ μιᾶς ἑβδομάδος λόγος πολὺς ἐγίνετο ἐν Βιέννῃ περὶ τῆς εὐεργετικῆς παραστάσεως, ἥτις ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ ὑπὲρ ἀοιδοῦ διασήμου μελλούσης ν' ἀναχωρήσῃ τῇ ἐπαύριον τῆς παραστάσεως ταύτης. Τὰ ἄριστα πρόσωπα τῆς σκηνῆς καὶ τοῦ *βαλλέττου* ἠγγέλοντο ὡς μέλλοντα νὰ μετάσχωσι τῆς μεγαλοπρεποῦς ταύτης ἑορτῆς, ἣν προσέφερεν ἡ ἀριστοκρατία τῆς τέχνης πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πλούτου καὶ τοῦ γένους. Πλείστη θὰ ἦτο ἡ συρροή. Ἡ διάσημος τραγικὴ τεχνίτρια τοῦ Λονδίνου, ἡ μίστρες Δάβιδσον, ἡ βασίλισσα τοῦ θεάτρου τοῦ Κόβεντ-Γάρδεν, ἠθέλησε καὶ αὐτὴ ν' ἀποτίσῃ φόρον συμπαθείας πρὸς τὴν γόησσαν ἐκείνην ἥτις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ καταλίπῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὰ χειροκροτήματα τῆς μουσολήπτου πρωτευούσης τῆς Αὐστρίας.

Καὶ ἦτο, κατὰ τὸ λέγειν ὅλων ὅσοι τὴν ἤκουσαν εἰς ξένα θέατρα, ἡ θαυμασιωτάτη τεχνίτρια ἐξ ὅσων ποτὲ ἐκράτησαν τὸ σκῆπτρον τῆς δραματικῆς τέχνης ἡ ἠθοποιὸς ἐκείνη τῆς Ἀγγλίας, ἥτις τότε πρῶτον ἔμελλε νὰ ἐμφανισθῇ ἐπὶ τῆς βιενναίας σκηνῆς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν καλλονήν της, αἱ τολμηρόταται πρὸς παράστασιν αὐτῆς παρομοιώσεις, αἱ ὑπερβολικώταται εἰκόνες ἐφαίνοντο εἰς τοὺς ἰδόντας αὐτὴν ἀσθενεῖς καὶ ψυχρόταται. Μόνον τοῦ Κορνηλίου ὁ χρωστὴρ θὰ ἠδύνατο ν' ἀπεικονίσῃ τοὺς ὡραίους αὐτῆς χαρακτῆρας. Ἔφθασε τέλος ἡ ἀναμενομένη μεγάλη ἡμέρα. Τὸ θέατρον ἦτο λαμπρόν. Οὐδεμία θέσις κενή. Ἔβλεπες παντοῦ μέταξαν καὶ τρίχαπτα, φῶτα καὶ ἀρώματα, ἄνθη καὶ βελοῦδα, χρυσὸν καὶ ἀδάμαντας. Εἰς ἓν θεωρεῖον τῆς πρώτης σειρᾶς εἶχεν εἰσέλθει ὁ Φρὰγκ Βάρνερ, ὁ τραπεζίτης Μύλλερ μετὰ τῆς θυγατρός του Μαργαρίτας καὶ ὁ Ἀλβέρτος.

Παρεστάθη κατὰ πρῶτον ἐν τῷ μέσῳ τῶν γελώτων καὶ τῶν χειροκροτημάτων ἓν κωμικὸν μελόδραμα. Ἀλλὰ καί τοι ἦτο λίαν ἐπιτυχὴς ἡ παράστασις πάντες εὕρισκον ὅτι τὸ μελόδραμα ἐκεῖνο ἦτο πολὺ μακρόν. Οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὴν σκηνήν, πάντες παρετήρουν τὰ παρασκήνια. Πότε θ' ἀρχίσῃ τὸ κύριον τοῦ θεάματος μέρος! Τέλος δευτέραν φορὰν ἀνεπετάσθη ἡ αὐλαία.

Μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐνεφανίσθη μία γυνή, μιᾷ δὲ φωνῇ ἀνέκραξε τὸ θέατρον· Τί ὡραία! Σταυρὸς ἀδαμάντων ἔστιλβεν εἰς τὸν λαιμόν της. Ἀπὸ τῶν ὤμων μέχρι τῶν ποδῶν της κατέπιπτεν εἰς εὐρείας πτυχὰς ἱμάτιον ἐκ λευκοῦ κασμιρίου καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ χιονολεύκου τούτου ἱματίου ἀνελίσσετο μέχρι τῶν ποδῶν της ἐπίσης, ἐν γραφικῇ ἀταξίᾳ, ἡ μακρά της ἐβενόχρους κόμη.

Ἔπαιζε τῆς *Ὀφελίας* τὸ πρόσωπον ἐν τῷ *Ἀμλέτῳ* τοῦ Σαίξπηρ. Ἐκάθητο μελαγχολικὴ ἐπὶ ἀνακλίντρου, ἐπερείδετο ἐπὶ παρακειμένης τραπέζης. Ἀφελῶς ἐκρέματο ἡ μία της χεὶρ, ἡ δὲ ἄλλη ὑπεβάσταζε τὴν ὠχράν της καὶ κεκλιμένην κεφαλήν. Ἔμεινε μίαν στιγμὴν ἀκίνητος, ἀτενῶς παρατηροῦσα ἔμπροσθέν της μὲ τὸ βλέμμα ἐκεῖνο τὸ τυφλὸν καὶ στυγνόν, τὸ ὁποῖον ἰδιάζει εἰς τὰς βαθυτάτας λύπας. Ἔπειτα χωρὶς τὸ παράπαν νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ἀγαλματώδους αὐτῆς ἀκινησίας ἤρχισε νὰ στενάζῃ μᾶλλον ἢ νὰ λαλῇ μὲ φωνὴν βραδεῖαν καὶ γλυκυτάτην στίχους τινάς, οὓς διέτεμνεν ἡ σιγή.

Αἴφνης ἔφερε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ δύο φλόγες ἀνεπήδησαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν της, ἔπειτα ὁρμῶσα εἰς τὸ μέσον τοῦ θεάτρου, ἤρχισε διὰ φωνῆς ἠχηρᾶς, διατόρου, εὐκρινοῦς, τὴν ποιητικὴν ἀφήγησιν τῆς τρίτης σκηνῆς. Φρικίασις ἐνθουσιασμοῦ διέδραμεν ἅπαν τὸ θέατρον. Εἶχε παύσει ἀπὸ τοῦ νὰ λέγῃ καὶ τὴν ἤκουον ἀκόμη.

Ἡ συγκίνησις εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἔπακρον· τριπλοῦν χειροκρότημα ἀντήχησε, πολυτελὴς ἀνθοδέσμη ἐρρίφθη ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, τὴν δὲ ἀνθοδέσμην ἐκείνην ἐπηκολούθησαν ἄπειραι ἄλλαι κατακλύσασαι τοὺς πόδας τῆς μεγάλης τραγῳδοῦ.

Ὁ Ἀλβέρτος παρετήρει. Δὲν εἶχε διαλάθει τὴν προσοχήν του οὔτε μία κίνησις, οὔτε μία λέξις, οὔτε ἓν βλέμμα, οὔτε ἓν μειδίαμα τῆς μίστρες Δάβιδσον. Ποτὲ θυγάτηρ ἀνθρώπων δὲν εἶχεν ἐπιφανῆ εἰς αὐτὸν τόσον ἐξαισία καὶ ἀπαστράπτουσα, τόσον λαμπρὰ καὶ γοητευτική. Ἦτο τόσον ἐξαλλος, τόσον ἐκτὸς ἑαυτοῦ πρὸς πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο ἡ Δάβιδσον, ὥστε οὐδὲ κἂν ἐνόησεν ὅτι πολλάκις ἐστρέφετο πρὸς αὐτὸν ἡ Μαργαρίτα, καταβασανιζομένη ὑπὸ πυρετώδους ταραχῆς.

Γ'

Ἐπανελθὼν οἴκαδε ὁ Ἀλβέρτος, περιεπάτησεν ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἐν τῷ δωματίῳ του, ἔπειτα δὲ σύννους καὶ κεκλιμένην ἔχων τὴν κεφαλὴν ἐκάθισεν ἐπί τινος ἀνακλίντρου.

Μετ' ὀλίγον ἠγέρθη, ἐπλησίασε πρὸς τὸ παράθυρον, ἀπέσυρε ταχέως τὰ παραπετάσματα, τὸ ἤνοιξε καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὸν ἐξώστην διὰ ν' ἀναπνεύσῃ. Ἦτο λαμπρὰ ἡ νύξ· ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν εἶδεν οὔτε τὴν ὠχρὰν ἡμισέληνον, ἥτις διεγράφετο ἀργυρόχρους ἐπὶ τοῦ βαθυγλαύκου οὐρανοῦ, οὔτε τοὺς ἀστέρας τοὺς σπινθηροβολοῦντας εἰς τὸ στερέωμα. Πρὸ αὐτοῦ διήρχετο καὶ πάλιν διήρχετο ἀκαταπαύστως ἡ εἰκὼν τῆς Δάβιδσον. Καὶ μόνον πρὸς τὴν πρωΐαν, ὅτε τὸ πρῶτον φῶς τῆς αὐγῆς ἐπορφύρωνε τὸν οὐράνιον θόλον, καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ κόπου καὶ τῶν συγκινήσεων ἐπορεύθη εἰς τὴν κλίνην, ἔνθα δὲν ἤργησε νὰ κλείσῃ τὰ βλέφαρά του ὁ ὕπνος.

Ὀκτὼ ἡμέραι παρῆλθον καὶ ὑπόκωφος μελαγχολία κατεβίβρωσκε τὸν Ἀλβέρτον.

Δύο αἰσθήματα ζωηρὰ ἐπάλαιον ἐν τῇ καρδίᾳ του· ὁ ἔρως, ὃν εἶχεν εἰς αὐτὴν ἐνσταλάξει ἡ Δάβιδσον καὶ ἡ πρὸς τὴν Μαργαρίταν ἀγάπη του. Μάτην ἐπειρᾶτο ν' ἀποδιώξῃ μακράν του τὴν εἰκόνα τῆς *Ὀφελίας*· αὕτη ἐπανήρχετο πεισματωδῶς. Καὶ ὅμως ἐξηκολούθει νὰ φοιτᾷ παρὰ τῇ μνηστῇ του, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ μετὰ βίας. Ὁ πατήρ του ἔβλεπε τὴν μεταβολὴν χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὴν ἐξηγήσῃ. Ἡ Μαργαρίτα δὲν ἔλεγε τίποτε, ἀλλ' ὅταν ἔμενε μόνη παρεδίδετο εἰς δάκρυα.

Τέλος ἠγγέλθη καὶ δευτέρα παράστασις τοῦ *Ἀμλέτου*. Ὁ Ἀλβέρτος παρ' ὀλίγον ἀπέθνησκεν ὑπὸ τῆς χαρᾶς. Τὸ ἑσπέρας προσεποιήθη ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐνταμώσῃ παλαιόν του τινὰ συμφοιτητὴν καὶ κρυφίως ἐπορεύθη εἰς τὸ Θέατρον. Ἡ μίστρες Δάβιδσον διήγειρε τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμόν.

Μόλις μετὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης πράξεως κατέπεσεν ἡ αὐλαία, ὁ Ἀλβέρτος ἐξῆλθε καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς εὑρίσκετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἡ ἠθοποιὸς προητοιμάζετο ν' ἀπέλθῃ, ὅτε λαμβάνων αὐτὴν ἀποτόμως ἀπὸ τοῦ βραχίονος ὁ Ἀλβέρτος, τῇ λέγει·

— Κυρία, σᾶς ἀγαπῶ ὡς παράφρων.

Ἐκπλαγεῖσα ἐκείνη ἤγειρεν ἀξιοπρεπῶς τὴν κεφαλήν, παρετήρησε μεθ' ὑπερηφανείας τὸν νέον ὅστις εἶχε τολμήσει νὰ τῇ ὁμιλήσῃ οὕτως, ἔπειτα δὲ βλέπουσα τὸ ὡραῖον πρόσωπον τοῦ Ἀλβέρτου, κατέστειλε τὴν ὀργήν της καὶ λαβοῦσα τὸν βραχίονα τῆς θαλαμηπόλου της, ἔρριψε βλέμμα παράξενον ἐπὶ τοῦ νεανίου καὶ ἀπεμακρύνθη ἀφήσασα αὐτὸν ἐκστατικὸν ὡς κεραυνόπληκτον.

Δύο ἑβδομάδες διῆλθον οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἀντὶ νὰ ἐπενέγκῃ παρηγορίαν εἰς τὰ δεινά του ηὔξανε τοὐναντίον τὴν πικρίαν αὐτῶν. Ἀφ' ὅτου εἶχεν ἀναπνεύσει τὸν ἔρωτα ἐκεῖνον, τὸ δηλητηριῶδες ἐκεῖνο ἄνθος, οὗ ὁποίου τὸ μεθυστικὸν ἄρωμα βραδέως τὸν κατηνάλισκεν, ἀδιάφορος πρὸς πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο ἡ *Ὀφελία*, ἐπεδίωκε τὴν ἀπομόνωσιν, ὡς ἂν ἐφοβεῖτο μήπως ἐπέλθῃ θεραπεία εἰς τὸ πάθος, ὅπερ τὸν ἐβασάνιζε. Διέτρεχε τὰ περὶ τὴν πόλιν δάση καὶ τὸ πυκνὸν φύλλωμά των τῷ ἐφαίνετο μόλις ἐπαρκὲς εἰς τὸ νὰ κρύψῃ τοὺς ῥεμβασμούς του. Ἑσπέραν τινὰ μετὰ μακρὸν ἐξοχικὸν περίπατον, ἐκάθισε παρὰ τὴν ὄχθην ποταμοῦ καὶ τὸν παρετήρει ἠρέμα ῥέοντα καὶ ψιθυρίζοντα παρὰ τοὺς πόδας του, ἀναμέσον πυκνῆς φυτείας. Ἡ νὺξ τὸν εἶχε καταλάβει ῥεμβάζοντα. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο νὰ σηκωθῇ εἶδεν εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην, ἀπέναντί του, ὀλισθαίνουσαν ἐλαφρὰν καὶ κλοπίαν, ὡς ἂν λευκὴν σκιάν, ζωηρῶς αἴφνης ὑπὸ τῆς σελήνης φωτισθεῖσαν· ἡ μορφὴ ἐκείνη ἐγένετο μᾶλλον εὐδιάκριτος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του.

Ἦτο γυνὴ καὶ ἐν τῇ γυναικὶ ἐκείνῃ, ἂν καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις καὶ τὸ σκότος δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ διακρίνῃ τὰ χαρακτηριστικά της, ἐνόμισεν ὅτι ἀνεγνώρισε τὴν Δάβιδσον. Ἐκείνη μόνη εἶχε τοιοῦτον ἀνάστημα καὶ βάδισμα τοιοῦτον. Προχωρήσασα ὀλίγον ἐπλησίασεν εἰς τὴν μικρὰν θύραν παραδείσου, οὗ αἱ δενδροστοιχίαι ἔρθανον μέχρι τοῦ ποταμοῦ, τὴν ἤνοιξε καὶ ἐγένετο ἄφαντος ὑπὸ τὰ δένδρα. Τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Ὑπῆρχεν ἓν πλοιάριον προσδεδεμένον πρὸς τὴν ὄχθην· ὁ Ἀλβέρτος ἐρρίφθη ἐν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἁλιεύς, εἰς ὃν ἀνῆκε τὸ πλοιάριον. Τὸ ἱστίον ἀνεπετάσθη καὶ ἔπλεον οἱ δύο ἄνδρες ὁ μὲν ᾄδων, ὁ δὲ ῥεμβάζων. Εἶχον προχωρήσει μόλις ἑκατὸν βήματα, ὅτε φρικώδης φωνὴ ἀντήχησεν εἰς τὰς ἀκοάς των. Ὁ Ἀλβέρτος ἐστράφη μετὰ σπουδῆς.

Λέμβος ἱστιοφόρος, ἥτις παρηκολούθει τὸ πλοιάριόν των, εἶχεν ἀνατραπῆ καὶ λευκόν τι ὡς φόρεμα γυναικὸς ἐπέπλεεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων.

— Ἐμπρός, γρήγορα, εἶπε, βοηθῶν τὸν ἁλιέα.

Φθάσας πλησίον εἰς τὸν λευκὸν ἐκεῖνον ὄγκον ἐρρίφθη ἐνδεδυμένος εἰς τὰ κύματα καὶ δεινὸς ὢν κολυμβητὴς κατώρθωσε νὰ ἐπιβιβάσῃ εἰς τὸ πλοιάριόν του γυναῖκα λιπόθυμον. Ἦτο ἡ μίστρες Δάβιδσον. Μετὰ δέκα λεπτὰ εἰσήρχετο

εἰς τὴν οἰκίαν της κρατῶν αὐτὴν πάντοτε εἰς τὰς ἀγκάλας του. Περὶ τὴν τετάρτην πρωϊνὴν ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εὑρίσκετο γονατισμένος παρὰ τὴν κλίνην τῆς διασήμου ἠθοποιοῦ καὶ ἐκράτει ἐν ταῖς χερσί του τὴν χεῖρά της. Περιέμενεν ἀνυπόμονος ν' ἀνανήψῃ ἀπὸ τοῦ βαρέος ὕπνου, ὅστις εἶχε διαδεχθῆ τὴν λιποθυμίαν.

Αἴφνης ἡ λευκὴ χεὶρ τῆς ἀσθενοῦς, ἐφ' ἧς κατ' ἐπανάληψιν εἶχεν ἐλαφρῶς μετὰ παλμῶν καρδίας ἐπιθέσει τὰ χείλη του, ἐκινήθη ὀλίγον, ἔπειτα δὲ δύο ὡραῖοι μέλανες ὀφθαλμοί, οὓς ἄνευ αὐτοῦ ἤθελε διὰ παντὸς κλείσει ὁ θάνατος, ἤρχισαν ν' ἀνοίγωνται.

— Σεῖς! τῷ λέγει, ἀποσύρουσα ἀποτόμως τὴν χεῖρά της, ἔκπληκτος καὶ περοβισμένη. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τῷ ἔτεινε πάλιν τὴν χεῖρα, ἣν ἐκεῖνος κατεκάλυψε διὰ φιλημάτων καὶ προσβλέπουσα αὐτόν·

— Εὐχαριστῶ! τῷ λέγει.

Ὁ Ἀλβέρτος μόλις ἀνέπνεε. Ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο. Ἡ Δάβιδσον τὸν παρεκάλεσε ν' ἀποσυρθῇ λέγουσα ὅτι ὁ ὕπνος τὴν εἶχεν ὠφελήσει καὶ ὅτι δὲν ἔπασχε πλέον.

— Πρέπει, ἐξηκολούθησε, ν' ἀποσυρθῆτε, ὡσεὶ ἀπαντῶσα εἰς τὸ ἱκετευτικὸν βλέμμα τοῦ Ἀλβέρτου. Ἦτο δὲ γλυκεῖα καὶ τρέμουσα ἡ λαλιά της καὶ οἱ ὀφθαλμοί της πύρινοι.

Τότε ἠναγκάσθη ἐκεῖνος ν' ἀποσυρθῇ καὶ ἀπεμακρύνθη βραδέως, πολὺ βραδέως, προσηλωμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν χαρακτήρων ἐκείνων τῶν λατρευτῶν, ὡς ἂν νὰ μὴ ἠδύνατο νὰ καταλίπῃ τὸ δωμάτιον.

— Ὤ! ἂν ἠξεύρετε πόσον σᾶς ἀγαπῶ! εἶπεν ἔξαφνα ἀδυνατῶν νὰ κρατήσῃ ἑαυτοῦ ἐπὶ πλέον, ἂν τὸ ἠξεύρετε!

Αἱ ὠχραὶ τῆς νεαρὸς γυναικὸς παρειαὶ ἐκαλύφθησαν ἐρυθήματος.

— Ἀπέλθετε, ἀπέλθετε, εἶπε, καὶ μὴ ζητήσητε νὰ μ' ἐπανίδητε πλέον· θὰ σᾶς φέρω δυστυχίαν.

— Τί λέγετε; ἀνέκραξεν ἐκεῖνος.

— Ἀπέλθετε διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀπέλθετε.

Καὶ δι' ἑνὸς κινήματος τῷ ἔδειξε τὴν θύραν.

Ὁ Ἀλβέρτος ἐξῆλθε ῥίψας ἐπ' αὐτῆς βλέμμα τὴν ἔκφρασιν τοῦ ὁποίου ἀδυνατεῖ τις διὰ λέξεων νὰ μεταφράσῃ.

Δ'

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ὁ Ἀλβέρτος Βάρνερ ἐκάθητο παρὰ τῇ μίστρες Δάβιδσον.

— Γνωρίζετε τώρα τὸν βίον μου, τῷ ἔλεγε· ἔμεινα ὀρφανὴ εἰς τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν, ἐπεδόθην εἰς τὸ Θέατρον διότι ἠσθανόμην ἀκάθεκτον πρὸς τοῦτο κλίσιν, ἤμην εἴκοσιν ἐτῶν, ὅτε ἐνυμφεύθην ἐξ ἔρωτος νεαρόν τινα δικηγόρον τοῦ Λονδίνου, ὅστις μὲ ἠγάπα μὲν κατ' ἀρχὰς ὡς παράφρων, μὲ ἐγκατέλιπε δὲ αἴσχιστα καὶ δειλότατα μετὰ δύο ἐτῶν γάμον. Εἶχον ὁρκισθῆ νὰ ἐκδικηθῶ ἐν τῷ προσώπῳ ἐκείνου, ὅστις τυχὸν ἤθελε μ' ἀγαπήσει, δι' ὅσα δεινὰ ὑπέφερον. Σᾶς ὀφείλω τὴν ζωήν, κύριε, καὶ δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀνταμείψω καθιστῶσά σας δυστυχῆ. Εἶνε ἀκόμη καιρὸς, εὐκόλως θὰ μὲ λησμονήσητε· ὡς χάριν σᾶς τὸ ζητῶ νὰ μὴ μ' ἐπανίδητε πλέον. Μὴ μ' ἀναγκάσητε νὰ ἦμαι ἀγνώμων καὶ θὰ ἦνε αἰωνία ἡ πρὸς ὑμᾶς εὐγνωμοσύνη μου.

— Τί ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ, κυρία; ὑπέλαβε μὲ ὑπόκωφον φωνὴν ὁ Ἀλβέρτος· ἡ θυσία ἣν ζητεῖτε ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις μου. Ἐπεθύμουν νὰ ἐξαναγκάσω εἰς λήθην τὴν καρδίαν μου, ἀλλ' αἰσθάνομαι ὅτι ποτὲ δὲν θὰ κατορθώσω. Ἀφ' ὅτου σᾶς εἶδον, νέον φῶς ἔλαμψεν ἐν τῇ ψυχῇ μου. Διὰ σᾶς μόνον ὑπάρχω.

— Καλά! γίνετε λοιπὸν φίλος μου. . . .

— Ἐξακολουθεῖτε λοιπὸν ἀκόμη ν' ἀγαπᾶτε τὸν σύζυγόν σας;

— Ὄχι, κύριε, ἀλλ' ἐν ὅσῳ ζῇ δὲν θ' ἀγαπήσω κανένα.

— Θεέ μου, Θεέ μου, ἐψιθύρισεν ὁ Ἀλβέρτος, κρύπτων τὴν κεφαλὴν ἐν ταῖς χερσί του.

— Θάρρος, ὑπέλαβε μετ' ἀγαθότητος ἡ ἠθοποιὸς, καὶ ὁ μοιραῖος αὐτὸς ἔρως. . .

— Ποτὲ, ποτὲ, διέκοψε λέγων ὁ Ἀλβέρτος.

— Ἡσυχάσετε καὶ ἐλπίσατε. Ὁ Θεὸς θὰ μᾶς λυπηθῇ ἀμφοτέρους.

Ὁ Ἀλβέρτος σχεδὸν παράφρων ἠγέρθη καὶ χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν ἀπεμακρύνθη. Τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἡ ἠθοποιὸς ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἀλβέρτος ἦτο μεμνηστευμένος. Πυρίνη νεφέλη διῆλθε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν της, ἐφρικίασε καὶ ἠσθάνθη ἰσχυροὺς τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας της, ἀλλ' ὑπείκουσα εἰς τὸ καθῆκον· «προτιμῶ τοῦτο», εἶπε καὶ ἐστέναξε βαθέως. Ἔπειτα διέταξεν ἂν παρουσιασθῇ ὁ Ἀλβέρτος νὰ μὴ τῷ ἀνοίξωσι.

Τῷ ὄντι, κατ' ἐπανάληψιν παρουσιάσθη ὁ Ἀλβέρτος, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ γείνῃ δεκτός. Ἐν τοσούτῳ ἐπλησίαζεν ἡ ἐποχὴ ἡ ὁρισθεῖσα διὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων του. Τὴν προτεραίαν τῆς ὡρισμένης ἡμέρας ἐπορεύθη εἰς τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του. Ὁ Κ. Μύλλερ ἔλειπε. Ἡ Μαργαρίτα ἐξῆλθε τοῦ δωματίου της ἵνα δεχθῇ εἰς τὴν αἴθουσαν τὸν μνηστῆρά της. Τὸ πρόσωπόν της εἶχε διατηρήσῃ ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς ἑσπέρας, καθ' ἣν εἶχε διίδῃ τὸν ἀρχόμενον ἔρωτα τοῦ Ἀλβέρτου πρὸς τὴν μίστρες Δάβιδσον, ἔκφρασίν τινα μελαγχολίας, ἥτις ἐπηύξανε τὴν παρθενικήν της καλλονήν. Ὁ Ἀλβέρτος βλέπων αὐτὴν ἐξεπλάγη ἀκουσίως. Οὐδέποτε εἶχεν ἴδει τόσον ἀφελῆ καὶ τόσον ὡραίαν τὴν Μαργαρίταν.

— Ἀλβέρτε, τῷ λέγει, εὐχαριστοῦμαι πολὺ ὅτι λείπει ὁ πατήρ μου, διότι ἔχω νὰ σᾶς ὁμιλήσω.

Τὸν προσεκάλεσε νὰ καθήσῃ, ἐκάθισε καὶ αὐτὴ καὶ ἐξηκολούθησε·

— Ἐσκέφθην, Ἀλβέρτε, ὅτι καλὸν εἶνε νὰ σᾶς ἀπαλλάξω τῆς ὑποσχέσεως, ἣν ἐδώκατε εἰς τὸν πατέρα μου τοῦ νὰ μὲ νυμφευθῆτε.

Ἔκθαμβος ἤκουσε τοὺς λόγους τούτους ὁ Ἀλβέρτος.

— Ἠπατήθημεν ἀμφότεροι, ἐξηκολούθησεν ἡ Μαργαρίτα, χωρὶς νὰ τῷ δώσῃ καιρὸν ν' ἀποκριθῇ. Ἠπατήθημεν καὶ πρέπει νὰ διορθώσωμεν τὸ λάθος μας πρὸ τοῦ γείνῃ ἀνεπανόρθωτον.

— Μαργαρίτα! εἶνε ἀληθινὰ αὐτὰ τὰ ὁποῖα μοὶ λέγεις! ἀπήντησεν ὁ Ἀλβέρτος προσπαθῶν νὰ κρύψῃ τὴν χαράν του.

— Ἀληθέστατα. Ὁ πρῶτος ὅρος τῆς εὐδαιμονίας ἐν τῷ γάμῳ, Ἀλβέρτε, εἶνε ἡ συμφωνία τῶν ἕξεων καὶ τῶν χαρακτήρων. Ἐξετάσασα δ' ἐμαυτὴν κατὰ βάθος ἐνόησα ὅτι δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ σᾶς καταστήσω εὐτυχῆ.

— Δὲν μ' ἀγαπᾶτε λοιπόν;

Ἡ Μαργαρίτα συνήθροισεν ὅλον της τὸ θάρρος καὶ ἀπήντησεν· «Ἐξέλαβον ὡς ἔρωτα τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην». Ἔπειτα ὡς νὰ εἶχε θραυσθῇ ὑπὸ τῆς ἐσχάτης ταύτης τόλμης ἐξῆλθεν ἀποτόμως ἀφίνουσα τὸν Ἀλβέρτον ἔκθαμβον καὶ ἀκίνητον.

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν οἱ ἀρραβῶνες διελύοντο ὁριστικῶς καὶ ἡ Μαργαρίτα εἰσήρχετο εἰς ἓν μοναστήριον.

Συγχρόνως ὁ Φράγκ Βάρνερ ἐλάμβανεν ἐπιστόλιον τοῦ υἱοῦ του, ὅπερ περιεῖχε τὰ ἑξῆς·

«Ἂν ἀπόψε δὲν μὲ ἴδητε, δὲν θὰ ἔχητε πλέον τέκνον. ΑΛΒΕΡΤΟΣ.»

Ὁ Ἀλβέρτος, μὴ κατορθώσας νὰ λάβῃ παρὰ τῆς ἠθοποιοῦ τελευταίαν τινὰ συνέντευξιν, ἐγένετο ἄφαντος καὶ μάταιαι ὑπῆρξαν αἱ ἀναζητήσεις τοῦ πατρός του.

Μετά τινας ἡμέρας τὸ πτῶμα νεανίου αὐτοκτονήσαντος ἀνευρέθη ἐπὶ τῆς ἄμμου. Ὁ Φράγκ ἀνεγνώρισε τὸ σῶμα τοῦ δυστυχοῦς υἱοῦ του. Τὸ ἔθαψε καὶ τὸν ἔκλαυσε πικρῶς. Μαθὼν δ' ἔπειτα τὰ κατὰ τὴν Δάβιδσον ὡρκίσθη νὰ ἐκδικήσῃ τὸ προσφιλές του τέκνον. Ἀλλ' ἡ ἠθοποιὸς εἶχε καταλίπει κρυφίως τὴν Βιένναν καὶ οὐδεὶς ἤξευρε ποῦ εἶχεν ὑπάγει.

Τρεῖς μῆνες παρῆλθον χωρὶς νὰ μάθῃ τίποτε ὁ Φράγκ. Ἐπὶ τέλους ὁ ἀπαρηγόρητος πατὴρ ἔμαθεν ὅτι ἡ Δάβιδσον καταλιποῦσα τὴν Ἀμερικὴν ἐπανήρχετο εἰς τὸ Θέατρον τῶν πρώτων της θριάμβων, τὸ Κόβεντ Γάρδεν τοῦ Λονδίνου, ἔνθα ἔμελλε νὰ παραστήσῃ τὸν *Ὀθέλλον*. Παραχρῆμα καταλείπει τὴν Γερμανίαν καὶ φθάνει εἰς τὸ Λονδῖνον. Μόλις ἔφθασε παρουσιάζεται εἰς τὸν θεατρώνην τοῦ Κόβεντ-Γάρδεν.

— Κύριε, τῷ λέγει, εἶμαι ὁ Ῥοβέρτος Σμίδτ.

— Ὁ περίφημος τραγικὸς τῆς Γερμανίας;

— Μάλιστα, ἐπ.θυμῶ νὰ εἰσέλθω πάλιν εἰς τὸ Θέατρον.

— Πότε;

— Ἀμέσως.

— Τί θέλετε νὰ παραστήσητε;

— Τὸν *Ὀθέλλον*.

— Γαλλιστὶ θὰ παρασταθῇ ὁ *Ὀθέλλος* εἰς τὸ Θεατρόν μας καὶ ὄχι εἰς τὸ πρωτότυπον· γνωρίζετε γαλλικά;

— Πολὺ καλὰ, ὅπως καὶ τὴν γλῶσσάν μου.

— Λοιπὸν σᾶς προσλαμβάνω.

— Καὶ ποῖος θὰ παραστήσῃ τὸ πρόσωπον τῆς *Δεσδέμονας*;

— Ἡ μίστρες Δάβιδσον, τὴν ὁποίαν περιμένομεν· θὰ τὴν γνωρίζετε ἐκ φήμης.

— Μάλιστα.

Τὴν ἑπομένην δευτέραν ἡ ἀγγελία τοῦ θεάτρου τοῦ Κόβεντ Γάρδεν διελάμβανε μεγάλοις γράμμασι τὰ ἑξῆς·

Τὴν προσεχῆ Παρασκευὴν ὁ *Μαῦρος τῆς Βενετίας* τοῦ Σαίξπηρ ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ Ἀλφρέδου δὲ Βιγνύ· τὸ πρόσωπον τοῦ *Μαύρου* θὰ παραστήσῃ ὁ ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΣΜΙΔΤ καὶ τὸ τῆς *Δεσδέμονας* ἡ μίστρες ΔΑΒΙΔΣΟΝ.

Ε'

Ἡ συρροὴ ἦτο μεγάλη εἰς τὸ Κόβεντ-Γάρδεν. Τὸ Λονδῖνον ἅπαν εἶχε μετακομισθῆ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Θεάτρου.

Δύο διάσημοι τεχνῖται ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τῆς Λονδινείου σκηνῆς. Ἡ παράστασις ἤρχισε.

Ὁ Ὀθέλλος παρουσιάσθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς· σιγὴ βαθυτάτη.

Ὁ Ῥοβέρτος Σμὶδτ, ἡγουμένων δᾳδοφόρων ὑπηρετῶν καὶ ἀκολουθοῦντος τοῦ Ἰάγου, προῦχώρησε μετ' ἀξιοπρεπείας. Ἦτο λαμπρὸς καὶ αἱ κινήσεις του μεγαλοπρεπέσταται.

Ἐν τῇ σκηνῇ τῆς βενετικῆς γερουσίας, ἦτο θαυμάσιος ἐν τῇ ἁπλότητί του ὅτε ἀπήντα εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ Βραβαντίου, ἔπειτα ὅταν ἤρχισε τοὺς ὡραίους ἐκείνους στίχους, δι' ὧν γίνεται ἡ ἀφήγησις τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔρωτος τῆς Δεσδέμονας, ἡ τραχεῖα καὶ ἀλαζονικὴ φωνή του ἐπραΰνθη ὡς ἐκ μαγείας καὶ ἤκουες πλέον ἐμπαθῆ ἐραστήν. Ποτὲ ὑποκριτὴς δὲν εἶχε παραστήσῃ τόσον ἐπιτυχῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἡ Δεσδέμονα παρουσιάσθη.

Καὶ ἤρχισε τότε μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων τεχνιτῶν ἀγὼν τέχνης καὶ μεγαλοφυΐας. Δισχίλιοι θεαταὶ ἀνευφήμουν ὡς μία φωνή.

Ἤρχισεν ἡ πέμπτη πρᾶξις. Εἴμεθα εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Δεσδέμονας. Κοιμᾶται ἐπὶ τῆς κλίνης της, ἡμιενδεδυμένη, ἀνυπόδητος, μὲ λευκὸν ἱμάτιον, μὲ τὴν κόμην κεχυμένην! Ὁ Ὀθέλλος ἢ μᾶλλον ὁ Φράγκ Βάρνερ εἰσέρχεται κρατῶν λύχνον ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἀκουμβῶν τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ ἐγχειριδίου του. Ἀπέθηκε τὸν λύχνον ἐπί τινος τραπέζης, ἐπλησίασε πρὸς τὴν Δεσδέμοναν, τὴν παρετήρησε καὶ μὲ ζοφερὰν φωνὴν λέγει·

Τὸ φῶς νὰ σβύσω, καὶ ἔπειτα. . . τὸ φῶς αὐτὸ νὰ σβύσω!

Σὺ φωτοδότη λειτουργὲ, ἂν τώρα σὲ φυσήσω,
τὴν λάμψιν πάλιν ἡμπορῶ νὰ σοῦ τὴν ξαναδώσω,
ἂν μετανοιώσω. Ἀλλ' ἐὰν σοῦ πάρω μιὰν τὸ φῶς σου,
σὲ, ποῦ ἡ φύσις σ' ἔπλασε τὴν τέχνην της νὰ δείξῃ,
ποιὸς Προμηθεὺς θὰ δυνηθῇ τὴν φλόγα νὰ μοῦ φέρῃ
νὰ ξαναν ἀψω τέτοιον φῶς! Τὸ βόδον ἂν τὸ κόψω,
δὲν ἡμπορῶ τὴν βλάστησιν καὶ πάλιν νὰ τοῦ δώσω.
Θὰ μαραθῇ! . .[1]

Ἐστάθη λησμονῶν πρὸς στιγμὴν τὸν σκοπόν του. Ἔκυψε, τὴν ἠσπάσθη καὶ ἐξηκολούθησεν ἀμέσως·

Ὦ σύ, μοσχάτη ἀναπνοή, ποῦ τὴν δικαιοσύνην
τὴν μισοπεῖθεις τὸ σπαθὶ νὰ σπάσῃ,—ἐν ἀκόμη·
ἀκόμη ἕν. . .

Ἐνταῦθα ἐξέλιπε σχεδὸν ἡ φωνή του· καὶ πάλιν ἐξηκολούθησεν·

Ἀκόμη ἕνα, καὶ αὐτὸ νὰ ἦναι τελευταῖον.
Δὲν ἐξανάγεινε ποτὲ τόσον γλυκεὶα ἡ πίκρα!

Συνεκινήθη ἐκ βάθους καρδίας τὸ Θέατρον. Μὲ τόσον βαθὺ αἴσθημα ἀπηγγέλθησαν οἱ στίχοι, τόσον διαπεραστικὸν, ὥστε τὸ δρᾶμα δὲν ἦτο πλέον ἴνδαλμα, ἀλλὰ πραγματικότης. Δὲν ἦτο πλέον Ὀθέλλος καὶ Δεσδέμονα, ἀλλ' ἀνὴρ μέλλων νὰ φονεύσῃ γυναῖκα, γυνὴ μέλλουσα ν' ἀποθάνῃ. Μετά τινας στιγμὰς περίφοβος ἐγείρετο ἡ Δεσδέμονα ὀμνύουσα ὅτι *τὸν Κάσσιον ποτέ της δὲν τὸν ἠγάπησε.* Ὁ Φράγκ τὴν διέκοψε·

Μὰ τὸν Θεὸν, 's τὰ χέρια του τὸ εἶδα τὸ χ α ρ τί.

— Τὸ *μανδήλι.* . . . ἐψιθύρισεν ἡ Δάβιδσον, νομίζουσα ὅτι ὁ ἠθοποιὸς κατὰ λάθος εἶπε *χαρτὶ* ἀντὶ *μανδήλι,* ὅπως εἶνε εἰς τὸ δρᾶμα·

Μὰ τὸν Θεὸν, 's τὰ χέρια του τὸ εἶδα τὸ χαρτί.

ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος ἐπιμένων καὶ θέτων ὑπὸ τὰς ὄψεις τῆς μίστρες Δάβιδσον τὴν ἐπιστολὴν, ἣν τῷ εἶχε γράψει ὁ υἱός του τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του. Ἡ νεκρὰ γυνὴ μόλις ἔρριψε τὰ βλέμματα ἐπὶ τῆς γραφῆς, ἀφῆκε φοβερὰν κραυγήν. Καὶ ὁ Βάρνερ ἐξηκολούθησε·

Τὸ εἶδα, ὦ ἐπίορκη! Πετρόνεις τὴν καρδίαν μου!
κ' ἐκεῖνο πῶχω εἰς τὸν νοῦν, μὲ θέλεις νὰ τὸ κάμω
ὡς φονικόν. . . .

Ταῦτα λέγων δὲν ἦτο πλέον ἄνθρωπος, ἀλλὰ λέων βρυχώμενος· ἔπνεεν ἐκδίκησιν. Καὶ ἡ σκηνὴ ἐξηκολούθει. Ἦτο φοβερὸν τὸ δρᾶμα διὰ τοὺς ὑποκριτὰς, θαυμάσιον διὰ τοὺς θεατὰς, οἵτινες δὲν ἤξευρον τὸ μυστήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε μαντεύσει ἡ Δάβιδσον·

. . . . Αὔριον, ἂν θέλῃς, σκότωσέ με·
ἀπόψε ὅμως ἄφησε νὰ ζήσω. . . . . .

ὑπέλαβεν ἐκείνη μὲ ἀδύνατον φωνὴν, ἀλλ' ὁ Φράγκ·

. . . . . ἀναβολὴν δὲν ἔχει!

ἀνέκραξε καὶ κρατῶν αὐτὴν προσπαθοῦσαν νὰ διαφύγῃ τὴν ῥίπτει ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ τὴν μαχαιρώνει.

Ἐστέναξε στεναγμὸν ὑπόκωφον, ἡ φωνή της ἐσβέσθη καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν χειροκροτημάτων κατέπεσεν ἡ αὐλαία. Ὄνειρον ἦτο ἡ παράστασις ἐκείνη· μετὰ στιγμιαίαν σιγὴν ἤρχισαν πάλιν τὰ χειροκροτήματα καὶ πάντες ἐζήτουν νὰ ἴδωσι τὸν Ὀθέλλον καὶ τὴν Δεσδέμονα. Ἀνεπετάσθη ἡ αὐλαία καὶ εἶδον μὲ ἀγρίους ὀφθαλμοὺς τὸν Βάρνερ καὶ κάτωχρον, τὴν δὲ Δάβιδσον ἄπνουν καὶ αἱματόφυρτον. Τρόμος κατέλαβε τότε τὸ Θέατρον. Ὁ Φράγκ ἦτο παράφρων, ἡ δὲ Δεδέσμονα ὡς ἐκ θαύματος μόνον ἠδύνατο νὰ σωθῇ, κατὰ τὴν ἀπόφανσιν τῶν ἰατρῶν.

Μετὰ ἕνα μῆνα ἡ ἠθοποιὸς εἶχε σωθῇ, ἔκτοτε δὲ ὠνόμασεν ἑαυτὴν Στέλλαν Μόντη καὶ οὐδὲ στιγμὴν ἀφῆκε μακράν της τὸν δυστυχῆ πατέρα. Ἠθέλησε νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν σκιὰν τοῦ υἱοῦ, ὃν ἀκουσίως ὡδήγησεν εἰς τὸν θάνατον, περιποιουμένη τὸν παράφρονα πατέρα του.

[Alphonse Brot]. Σ.

1. Ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Δ. Βικέλα.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ

(Ἐκ τῶν τοῦ Φραγκίσκου Σαρσέϋ)

Εὐρὺ καὶ λαμπρὸν φαίνεται ἐν ἀρχῇ τὸ στάδιον τοῦ ὑπαλλήλου. Γνωσταὶ πάντως ὑπάρχουσι τῆς νεότητος αἱ φαντασμαγορίαι. Πιστεύει πάντοτε ὅτι μακρὰν νὰ προχωρήσῃ μέλλει, ὅτι λίαν ὑψηλὰ θὰ προαχθῇ. Εἰς ὀφθαλμοὺς εἰκοσαετεῖς τὸ μέλλον διάχρυσον παρίσταται, περιβαλλόμενον αἴγλην. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, λαβὼν τὸν πρῶτον διορισμόν μου, ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν ὑπουργόν. Τότε καὶ μόνον εἶδον τὸ πρόσωπον ἑνὸς τῶν ἐξόχων τούτων ὑποκειμένων. Ἀφοῦ πολλὰς ἀπέτεινέ μοι ἐπιπλήξεις, ὅτι κακὰς δῆθεν εἶχεν ἤδη περὶ ἐμοῦ πληροφορίας, ἐπὶ τέλους εἶπέ μοι, *μέλλον λαμπρὸν ἐνώπιόν σου ἐκτείνεται·* δὲν δύνασθε δὲ νὰ πιστεύσητε ὁποῖον ἀποτέλεσμα παρήγαγεν ἐν ἐμοὶ ἡ λέξις ἐκείνη· ὑπερεχάρην. Ἀ! τὸ εἶδον τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο μέλλον!

Παραυτίκα δὲ καὶ τὸ χρηματικὸν προσεπέρχεται κέρδος. Οἵα γοητεία! Ἀ! οἰκτείρω τοὺς πλουσίους· οἵας ἡδονὰς ἀγνοοῦσιν οὗτοι! Πρώτην φορὰν τὴν τριακοστὴν πρώτην τοῦ μηνὸς νὰ αἰσθάνηταί τις ἐν τῇ παλάμῃ τὰ ὑπὸ τοῦ ταμίου ἐκτιθέμενα χρήματα, ἀνθ' ὧν ἡμίσειαν μόνον δωδεκάδα δίδει ὑπογραφῶν! Πόσον ἁρμονικὸς τυγχάνει ὁ μικρὸς ἐκεῖνος ἦχος, ὃν ἀναπηδῶντα παράγουσι! Ψιθυρίζουσι πράγματα τόσον τρυφερὰ, τόσον εὐάρεστα διηγοῦνται πράγματα. . . Τὴν πρώτην φορὰν λέγω, διότι ὁ ἄνθρωπος ταχέως κορέννυται.

Ἔπειτα ἐνοικιάζει οἴκημα ἐν τῇ πόλει· μέχρι τοῦδε ἐντὸς τοῦ λυκείου κατῴκει, ἐντὸς σχολῆς δημοσίας. Οὐδέποτε ἔμενε μόνος ἐκεῖ, οὐδ' ὅταν ἔμελλε νὰ κοιμηθῇ. Τότε ὅμως κατὰ πρῶτον μένει ἐλεύθερος· ἐνθυμοῦμαι, εἰσηρχόμην καὶ ἐξηρχόμην πολλάκις ἐν τῷ δωματίῳ μου, ὡσεὶ θέλων νὰ πεισθῶ ὅτι οὐδεὶς νὰ μ' ἐνοχλήσῃ ἠδύνατο· ἀλλ' οἴμοι! μετὰ μικρὸν ὁ κόρος ἐπέρχεται.

Οἱ κατοικήσαντες ἐν ἐπαρχίᾳ καλῶς γινώσκουσι τοῦτο· οὐδὲν ἀνιαρώτερον τῆς κατοικίας ὑπαλλήλου. Συνίσταται αὕτη εἰς δωμάτιον μετ' ἐπίπλων ἀθλιέστατα διεσκευασμένον· ἡ ἐντύπωσις τοῦ δωματίου ἐκείνου ἐνώπιόν μου παρίσταται διηνεκῶς· βλέπω τὴν ἑστίαν ἐν τῷ μέσῳ· ὑπεράνω δὲ ταύτης κρεμαστὸν ὡρολόγιον μὲ τὸν αἰώνιον τροῦβαδοῦρον, παίζοντα λύραν· ἔπειτα δύο ἀγγεῖα, δύο εἴδη ὑελίνων σφαιρῶν, ὑφ' ἃς διαφαίνονται ἀνθοδέσμαι μεμαραμέναι καὶ κονιοσκεπεῖς, χωλὴ τράπεζα, ἧς τὰ διεῤῥωγότα σύρματα φαίνονται χασμώμενα ὑπὸ ἀκηδίας καὶ ἀνίας, πάντα δὲ ταῦτα ψυχρὰ, ἀγοραῖα! Δι' αὐτῶν ὁλόκληρος ἀνθρωπίνων ὄντων διῆλθε διαδοχὴ, ὧν τὰ ἴχνη ἀνευρίσκονται· κατὰ βάθος ἑνὸς συρταρίου φαίνονται ἄκρα σιγάρων, ἅτινα ἀρῆκεν ἐκεῖ προκάτοχός τις ἀξιωματικός. Ἐν τῇ κατοικίᾳ ταύτῃ οὐδὲν ἔπιπλον, ὅπερ τυχὼν ἐκομίσατο, συνδέει τὸ παρελθὸν πρὸς τὸ παρόν· ἀλλ' οὐχί! ὑπάρχει ἕν, γινώσκετε ποῖον; τὸ κιβώτιόν σας. Δὲν ἠξεύρετε πόσον ἠγάπησα τὸ κιβώτιόν μου! Μὴ γελᾶτε, παρακαλῶ· τὸ πτωχὸν ἐκεῖνο παλαιὸν κιβώτιον ἕκαστος ἐκ τῆς οἰκίας του φέρει· ἐν αὐτῷ συνεφόρησε τοὺς χιτῶνας, τὰ περιλαίμια, καὶ ὑπεράνω αὐτῶν βιβλία τινὰ, τὰ φίλτατα ἐκεῖνα βιβλία, ἅπερ διεγείρουσιν ἐν ἡμῖν ἀναμνήσεις. Καθ' ἣν ἡμέραν ὑπουργικὴ διαταγὴ πέμπει ὑμᾶς διακοσίας λεύγας μακράν, περὶ οὐδενὸς ἄλλου φροντίζετε, οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ τὸ κιβώτιόν σας μόνον παραλαμβάνετε, τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἐγκαταλείποντες· τοῦτο δὲ διότι πατρῷον τυγχάνει κτῆμα. Ναί! ἀναμιμνήσκει τι τοῦ παρελθόντος βίου, φωτεινὸν ὑπάρχει σημεῖον, καρδιακοὺς διεγεῖρον παλμούς!

Εἰς τὴν φροντίδα ξενοδόχου ἀνατιθέμενος τὰ τῆς διατροφῆς αὐτοῦ, προσπαθεῖ ὁ δημόσιος ὑπάλληλος ν' ἀποτελέσῃ μέρος κύκλου τινὸς κοινωνικοῦ, ἐὰν τοιοῦτος ὑπάρχῃ· συχνάζει εἰς δύο ἢ τρεῖς οἰκίας δεχομένας ἐπισκέψεις. Ἐπὶ δύο ἔτη καὶ καθ' ἑσπέραν ἔπαιζον *βίστ,* μετὰ ἀνωτέρων μάλιστα ὑπαλλήλων! Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἀγνοεῖ τις πῶς νὰ διαθέσῃ τὸν χρόνον. Ὑπάρχουσι μὲν ἄνθρωποι δυνάμενοι νὰ ἐργάζωνται περιωρισμένοι ἐντὸς δωματίου ἐπιπλοφόρου, καὶ οἱ τοιοῦτοι, μὲ ἰσχυρὰν πεπροικισμένοι ψυχὴν, ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν! Ἀλλ' οἱ μὴ οὕτω πως διωργανωμένοι ἀνιαρώτατον ὑπὲρ πᾶσαν ἔκφρασιν διάγουσι βίον, τοῦθ' ὅπερ παρωθεῖ τοὺς νέους μάλιστα εἰς λίαν παρακεκινδυνευμένας ἀποφάσεις· οὐχὶ βέβαια εἰς αὐτοχειρίαν, ἀλλ'. . . εἰς γάμον. Διατί ὄχι, λέγει τις καθ' ἑαυτὸν, συμβίωσις δύο ἀτόμων ἴσως ἀποκρούει τὴν ἀνίαν· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ διαλογισμὸς οὗτος ἀορίστως ἐπέρχεται καὶ συγκεχυμένως, ὡς ἰδέα διαχρωματιζομένη ἐν τῇ ὁμίχλῃ πόῤῥω ἀπέχοντος χρόνου· κατόπιν ὅμως μικρὸν κατὰ μικρὸν σωματοποιεῖται, ὅταν δὲ ἐν αἷς συχνάζετε οἰκίαις λέγουσι τυχὸν πρὸς ὑμᾶς ἀπευθυνόμενοι, *ἁρμόζει ὁπωσδήποτε νὰ νυμφευθῆτε,* ἀφῃρημένως πως ἀποκρίνεσθε, *ναί, ἀληθῶς.*

Ὁ γάμος εἶναι τοῦ ὑπαλλήλου τὸ μέγα πλεονέκτημα. Εὐκόλως δύναται νὰ νυμφευθῇ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, καὶ ἰδοὺ ὁ λόγος. Ὁ ὑπάλληλος οἴκοθεν ἀποτελεῖ μέρος τῆς λεγομένης καλῆς κοινωνίας, διὰ τοῦ προσόντος δὲ τούτου ἐλευθέρως εἰσέρχεται ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ τε νομάρχου καὶ τοῦ ἀρχιδικαστοῦ· ἐξ ἐναντίας ὁ μὴ ἀποτελῶν μέρος τῆς κοινωνίας ταύτης, ἀπαράδεκτος μένων ἐν τῇ συναναστροφῇ ἐκείνῃ, λίαν δυστυχῆ ἑαυτὸν ὑπολαμβάνει. Τὴν κοινωνίαν δὲ συγκροτοῦσιν οἱ ἐν ἀργίᾳ διάγοντες πλούσιοι καὶ οἱ ὑπάλληλοι· ὡς πρὸς τοὺς ἐμπόρους, κατὰ πρόληψιν, ἥτις ἤρξατο μὲν βαθμηδὸν νὰ ἐκλείπῃ, ἀλλ' ἥτις πρὸ δέκα ἢ δεκαπέντε ἐτῶν ἦν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ, κατὰ πάσας τὰς πόλεις, ἐν αἷς διέτριψα, οἱ ἔμποροι, λέγω, δὲν εἶναι ἐκ τῶν τῆς καλῆς κοινωνίας προσώπων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νεάνιδες ἀβίωτον λογίζονται τὸν βίον, ὅταν δὲν προσκαλῶνται ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ κυρίου προέδρου, ἢ τοῦ κυρίου ἐφόρου, νυμφεύονται ὑπάλληλον, ὅπως δύνανται καὶ νὰ εἰσέρχωνται καὶ νὰ μένωσι μέλη τῆς καλῆς κοινωνίας.

Καθ' ἃς ἑσπέρας δίδοται χορὸς, παρίσταται ὁ ὑπάλληλος τὴν μελονοβαφῆ τῆς ἐθιμοταξίας περιβολὴν φέρων· προχωρεῖ ἀναμέσον δύο στίχων νεανίδων λευχειμόνων, ὄπισθεν τῶν ὁποίων παρατείνεται τὸ σοβαρὸν τῶν παραδεισίων πτηνῶν καὶ τῶν κυδαροειδῶν κεκρυφάλων σύστημα· πάρεδρος δέ τις δικαστικὸς εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ ὑποτονοθορίζει, *βλέπετε ἐκείνην ἐκεῖ τὴν δεσποινίδα; ἂν τὴν ζητήσητε, θὰ τὴν λάβετε· ὁ πατὴρ τὴν δίδει.* Πολλάκις ἐν τούτοις ὅταν ἡ ἐκ τῆς θέσεως πρόσοδος μόλις ἐπαρκῇ πρὸς συντήρησιν ἑνὸς, εἶναι τάχα φρόνιμον νὰ διπλασιασθῶσιν αἱ δαπάναι; Ναὶ μὲν παρηγορεῖται λέγων *θὰ λάβω αὔξησιν μισθοῦ,* συνήθως ὅμως ὅ,τι λαμβάνει αὔξησιν. . . εἶναι ἡ οἰκογένεια.

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ μικραὶ τοῦ βίου τοῦ ὑπαλλήλου ἀθλιότητες· μίαν ὅμως πολλῷ βαρυτέραν πάσχει οὗτος ἀλγηδόνα, ὁπόταν εὑρίσκεται εἰς πάλην μεταξὺ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θέσεώς του. Χαλεπὴ ὄντως ἡ πάλη· καλῶς δὲ γινώσκουσι τοῦτο οἱ τὴν αὐτὴν μετ' ἐμοῦ ἄγοντες ἡλικίαν, ὅταν αἴφνης ἡμέραν τινὰ ἔρχεται ἐγκύκλιος ἀγγέλλουσα ὅτι αὔριον δέον νὰ ὑπογράψῃ τις τὴν μικρὰν ἐκείνην λέξιν, *ὁρκίζομαι,* ἣν μικρὸν πρότερον κάτωθεν ἄλλης ἀντιθέτου εἶχεν ὑπογράψας ἐγκυκλίου, ἄ! σᾶς βεβαιῶ λίαν δυσάρεστον καταντᾷ τὸ πρᾶγμα. Καὶ καλὰ, διανοεῖταί τις, πεντεκαίδεκα τοῦ βίου μου ἐδαπάνησα μακρὰ ἔτη, ὅπως τὴν θέσιν ταύτην ἀποκτήσω, διῆλθον τὰς ἐξετάσεις μου εὐδοκίμως, πρῶτος κατὰ πάντας τοὺς διαγωνισμοὺς ἀνεδείχθην, ἐξαιρέσει δὲ τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ἀσχολοῦμαι νῦν, οὐδὲν ἄλλο ἢ σχεδὸν οὐδὲν γινώσκω· ἐὰν ἤδη ἀρνηθῶ τὴν ὑπογραφὴν, ἡ παῦσίς μου πάντως εἶναι βεβαία· ἀλλὰ τότε τί θ' ἀπογείνω;

ἀντὶ ὑποστηρίξεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ δυστροπίαν πάντες θὰ μοῦ καταψηφίσωσι. Τέλος πάντων, μικρὸν τὸ παρ' ἐμοῦ ζητούμενον... ἀλλὰ τότε διατί, ἁπλῶς περὶ διατυπώσεως προκειμένου, ν' ἀπαιτῶσι τὸν ὅρκον τοῦτον παρ' ἐμοῦ; Οὐχί! τὸ συνειδὸς ἐν ἐμοὶ κραυγάζει, ὅτι οὐδέποτε ἐπιβάλλεται ὅρκος ὡς ἁπλῆ διατύπωσις. Σταθμίζει οὕτω τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ τῆς προτάσεως, ὅταν δὲ, παρελθούσης ἐν ἀγωνίᾳ τῆς νυκτὸς, θαμβὴ καὶ πένθιμος δεκεμβρίου ἡμέρα διαφωτίσῃ τὸ δωμάτιον, εὑρεθῇ δὲ κατακείμενος ἀκόμη καὶ ἑαυτὸν διαπυνθανόμενος *τί τὸ πρακτέον σήμερον*; ὑπὸ φρικτῆς καταλαμβάνεται ἀδημονίας. Καὶ ὑπομονὴ μὲν ἂν ὁ ἄνθρωπος τύχῃ ἄγαμος· τὸ κακὸν εἶναι ἔλασσον· ἀλλ' ἂν ἦναι ἔγγαμος; οἴμοι! οὐδόλως τῶν γυναικῶν καταμέμφομαι, πρόδηλον ὅμως ὅτι αὗται ἐκ συστήματός εἰσι συντηρητικαί. Τί; λέγουσι, νὰ θυσιασθῆς χάριν φιλοτιμίας; Ἀλλ' οὕτω πράττων οὐ μόνον τὴν ἡμετέραν ἀλλὰ καὶ τῶν τέκνων μας τὴν ζωὴν θυσιάζεις.—Πῶς θέλετε τότε ν' ἀντιπαλαίσῃ ὁ ἀτυχὴς ἐκεῖνος ἐναντίον γυναικὸς φιλτάτης, παρουσιαζούσης τὰ τέκνα της καὶ λεγούσης «τί λοιπὸν θὰ γείνωσι ταῦτα!» Ἔπειτα, καθόλου εἰπεῖν, ἡ γυνὴ αὐστηρότερον ἀείποτε τοῦ δέοντος περὶ τοῦ ἀνδρὸς κρίνουσα, καθ' ἑαυτὴν λέγει· παραιτούμενος τῆς θέσεως ταύτης, οὐδέποτε πλέον θὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ἑαυτὸν, ἅτε ἀνίκανος νὰ ἐξεύρῃ πόρους· τὸν γνωρίζω.[1]

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΕΛΕΝΗ ΕΝ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

Ἐν ἔτει 327 ἡ βασίλισσα Ἑλένη, ἡ μήτηρ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παλαιστίνην ἵνα ἐξαγάγῃ μὲν τὴν γῆν ταύτην, ἐν ᾗ ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Σωτὴρ, ἀπὸ τῆς ἀθλίας καταστάσεως εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, ἐπιζητήσῃ δὲ ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου, τοῦ ποτισθέντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐκείνου αἵματος, τὴν ἐξιλέωσιν τῶν παρὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς πραχθέντων ἁμαρτημάτων. Τῷ ὄντι, κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, αἱ ἐπανειλημμέναι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἐπαναστάσεις εἶχον προκαλέσει δεινοτάτας ἀντεκδικήσεις. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἠγέρθη πόλις νέα φέρουσα τὸ ἐθνικὸν ὄνομα τῆς Αἰλείας Καπιτωλίνας, καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου ὅπου ὑψοῦτο ἄλλοτε ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, κατεσκευάσθη πολυτελὲς ἱερὸν τοῦ Καπιτωλίου Διός. Ἰουδαῖοι σχεδὸν πλέον δὲν ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ, ὀλίγιστοι δὲ ἦσαν οἱ χριστιανοί· ὥστε ὁ Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως καὶ χώρας ἐν ᾗ ἐτελέσθησαν τὰ πρῶτα τῆς πίστεως ἡμῶν μυστήρια, ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ θρόνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθησάν ποτε ὁ Ἰάκωβος καὶ πολλοὶ τοῦ Χριστοῦ συγγενεῖς, ἐκπεσὼν παντάπασι τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματος, κατήντησε νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸν μητροπολίτην Καισαρείας. Ὅτε ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἔρθασεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ καταδείξῃ αὐτῇ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος. Μόλις δὲ μετὰ πολλὰς ἐρεύνας ἀνευρέθη ὁ ἱερὸς χῶρος καὶ διὰ συντόνου ἐργασίας ἀνεκαλύφθη αὐτὸ τὸ σεμνὸν καὶ πανάγιον τοῦ γεγονότος μαρτύριον, ἤτοι ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρός. Ὅθεν ἀναγγελθέντος τοῦ πράγματος εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, διέταξεν οὗτος παραυτίκα νὰ ἐγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου ἐκκλησία λαμπροτάτη τῆς Ἀναστάσεως· καὶ ἡ Ἑλένη αὐτὴ ἐφρόντισε, πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Παλαιστίνης, νὰ τεθῶσι τὰ θεμέλια τοῦτε ναοῦ τούτου καὶ ἄλλων πολλῶν κατὰ τὴν χώραν ἱερῶν. Μεθ' ὃ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς. Ἡ συνέντευξις αὐτῶν ἀπέβη κατανυκτική. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε τιμήσει τὴν μητέρα αὐτοῦ ὡς βασίλισσαν, ἀπένειμεν ἤδη αὐτῇ πλεῖστα ἕτερα εὐλαβείας δείγματα καὶ, μετ' ὀλίγον ἀποθανοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 328, εἰς ἡλικίαν ἐτῶν περίπου 80, ἐκήδευσε μεγαλοπρεπέστατα, μετακομίσας βραδύτερον τὰ ὀστᾶ αὐτῆς εἰς τὴν νέαν τοῦ κράτους πρωτεύουσαν.

Κ. Παπαρρηγόπουλος.

[1] Ἐν τῇ πρό τινος δημοσιευθείσῃ Ἀλληλογραφίᾳ τοῦ ἀποθανόντος γλαφυροῦ συγγραφέως καὶ πολυμαθοῦς ἀκαδημαϊκοῦ τῆς Γαλλίας Ἰουλίου Janin, ὑπάρχει ἐπιστολή του πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον ἀναφερομένη εἰς τὸν ἄγι πρὸ πολλοῦ χρόνου τελευτήσαντα διάσημον ἀστρονόμον Le Verrier, ἣν ὡς διδακτικωτάτην ἅμα καὶ ὡραιοτάτην μεταδίδομεν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Ἑστίας

Σ. τ. Δ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΙΟΥΛΙΟΥ JANIN

Μ' ἐπεσκέφθη σήμερον ὁ κ. Λεβερριὲ, ὁ εὐτυχὴς ἐκεῖνος καὶ ἱκανὸς ἀνὴρ ὁ ἀνακαλύψας ἓν ἄστρον, ἕνα κόσμον νέον ἐν τῷ μέσῳ τόσων κόσμων διατρεχόντων τὸ ἀχανές. Εἶνε νέος ἔτι, τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν καὶ ξανθός! Μοὶ ἐξήγησε διὰ τίνος ἀτελευτήτου ἀκολουθίας ὑπολογισμῶν εἶχε δυνηθῆ ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ σπουδαστηρίου του ν' ἀνεύρῃ τὸν κόσμον ἐκεῖνον, ὃν οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ εἶχε συναισθανθῆ. Εἶνε ὀλίγον μακρὰ ἡ ἀφήγησις.

Δεκαεπτὰ πλανῆται εἶνε γνωστοὶ μέχρι τῆς σήμερον· ἕκαστος πλανήτης χωρίζεται ἀπὸ τὸν ἥλιον κατὰ τὸν ἑξῆς περίπου τρόπον. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 πλανήτης εὑρίσκεται εἰς 4,000 λευγῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 θὰ ἦνε εἰς 8,000 λευγῶν ἀπόστασιν, ὁ 3 εἰς 16,000 καὶ οὕτω καθεξῆς, διπλασιαζομένης ἑκάστοτε τῆς ἀποστάσεως. Ἀπὸ Νεύτονος καὶ ἐντεῦθεν ἕκαστος τῶν πλανητῶν τούτων ὑπείκει εἰς τὸν καθολικὸν ἐκεῖνον νόμον, ὃν ὥρισεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Νεύτων, τὸν νόμον δηλονότι τῆς ἕλξεως. Αἱ κινήσεις αὐτῶν εἶνε τακτικώταται, οὐδέποτε διεταράχθησαν. Μόνον ὁ τελευταῖος πλανήτης, ὁ *Οὐρανὸς* (οὕτω νομίζω καλεῖται) δὲν ὑπήκουεν εἰς τὸν ἀναγκαῖον, εἰς τὸν ἀπόλυτον τῆς ἕλξεως νόμον. Διὰ τί; πῶς τὸ ἄστρον τοῦτο εὑρίσκετο εἰς ἐπανάστασιν; Ἄγνωστον. Καὶ ὅμως ὁ *Οὐρανὸς* διέψευδε τὸν Θεὸν καὶ τὸν Νεύτωνα καὶ ἦτο ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὸν βίον των, καθ' ἣν ὁ Θεὸς καὶ ὁ Νεύτων διεψεύδοντο.

Δι' ἀπιστεύτου ὑπολογισμῶν σειρᾶς, διὰ πολλῶν συμπερασμάτων καὶ δι' ἀτελευτήτων ἄρα καὶ *ἀκολουθεῖ ὅτι*, ὁ κ. Λεβερριὲ ἐσυλλογίσθη ὡς ἑξῆς· Θὰ ὑπάρχῃ βεβαίως ἀόρατός τις πλανήτης καὶ ἄγνωστος, ἀλλ' ὑπακούων τῷ νόμῳ, μεταξὺ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 πλανήτου καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17. Τούτου τεθέντος, ὁ *Οὐρανὸς* θὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸν γενικὸν κανόνα καὶ δὲν θ' ἀποτελῇ ἐξαίρεσιν. Ὁ πλανήτης τώρα ὁ ἄγνωστος, ἂν ὑπάρχῃ κρατεῖ τὸν ὑπ' ἀριθ. 17, τούτου δ' ἀποδειχθέντος, ὁ φίλος μας ἀνεκάλυψε τὸν ὄγκον, τὸ βάρος, τὴν πορείαν, τὸ φῶς τοῦ ἄστρου του· πρὸς τούτοις ὥρισε τίνα θέσιν κατέχει, τίνα ὁδὸν θὰ λάβῃ, τίνα ὥθησιν δίδει εἰς τὸν *Οὐρανόν*! Ἀνακάλυψις θαυμασία! Καὶ ἐγένετο αὕτη τὴν νύκτα, χωρὶς νὰ βλέπῃ τὸν οὐρανὸν, ὑπὸ τὰ νέφη, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ λύχνου, ἐν ᾧ τὸ πᾶν ἐκοιμᾶτο καὶ ἐδῶ κάτω καὶ ἐκεῖ ἐπάνω! Καὶ ὅμως μὲ δάκτυλον ἀσφαλῆ ἐδείκνυε τὴν θέσιν τοῦ ἄστρου ὁ ἀστρονόμος καὶ ἐβάδιζε μὲ βῆμα σταθερὸν διὰ μέσου τῶν ἀτραπῶν τῶν ἐσπαρμένων δι' ἀπειρίας κόσμων!

Καὶ ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθη περὶ τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ἀνακαλύψεως, ἠθέλησε ν' ἀναβῇ εἰς τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων, ἀλλὰ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῶν Παρισίων ἦτο κλειστόν. Δὲν εἰσέρχονται εἰς αὐτὸ παρὰ οἱ μὴ ἀνακαλύπτοντες πλανήτας. Τί ἔκαμε τότε ὁ κ. Λεβερριέ; Ἔγραψε πρός τινα ἐν Βερολίνῳ συνάδελφόν του, λέγων·

—Σὺ ὁ ἔχων Ἀστεροσκοπεῖον καὶ ὄργανα ἀστρονομικὰ, ὁπλίσθητι διὰ τοῦ τηλεσκοπείου καὶ εἰς τὴν δεῖνα θέσιν, πλησίον εἰς τὸ δεῖνα ἄστρον, ἐν τῷ χώρῳ, ὅστις νομίζεται κενὸς μέχρι σήμερον, ζήτησον! Θὰ εὕρῃς ἄστρον τοιοῦτον καὶ τοιοῦτον!

Ἀπαράλλακτα ὅπως λέγωμεν εἰς τὴν Ἰουλίαν ὅταν εἶνε εἰς τὰ καλά της·

—Πήγαινε, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ὠδείου νὰ φέρῃς ἐν *fardò* διὰ νὰ ὑπάγῃ ἡ Κυρία Janin εἰς τὸ δάσος. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι πολλάκις ἡ Ἰουλία ἐπιστρέφει φέρουσα ἀντὶ *fardò* ἐλεεινόν τι παλαιὸν ἀμάξιον, ἐν ᾧ ὁ Βερολινᾶιος ἀστρονόμος ἔφερεν εἰς τὸν ἡμέτερον τὸ ἄστρον του! Τὸ ἄστρον ἐκεῖνο, περιέμενε τὴν ἀνθρωπότητα ἐκεῖ ὅπου εἶχεν εἰπεῖ ὁ κ. Λεβερριὲ, οὔτε ὑψηλότερα οὔτε χαμηλότερα, οὐδὲ τέταρτον δευτερολέπτου ἐδῶθεν ἢ ἐκεῖθεν τοῦ ὁρισθέντος μέρους. Ὑπάρχει τι μεγαλοπρεπέστερον ἐν τῇ μεγαλοφυΐᾳ, μεγαλήτερον ἐν τῇ θελήσει, περισσότερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ;

Ἴδε τὸ ἄστρον, ἴδε ὁ νέος κόσμος! Ὁ οὐρανὸς ἐμεγαλύνθη ὑπὸ νεανίου, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἦνε υἱός μου. Τί ἐντροπὴ δι' ἡμᾶς τοὺς ζυγιστὰς τῶν διφθόγγων, τοὺς κυνηγοὺς τῶν λέξεων, τοὺς περιοδοποιούς! Ζητοῦμεν ψύλλους 's τ' ἄχυρα, ἐνῷ ὁ ἄλλος ἀνακαλύπτει εἰς τὸν οὐρανὸν ἀστέρας! Καὶ ἐκεῖνος ὁ βλάξ ὁ ὑπουργὸς ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο ν' ἀνταμείψῃ τοιαύτην μεγαλοφυΐαν ἀπονέμων ἕνα *φιόγκον* ἀπὸ ἐρυθρὰν ταινίαν εἰς τὸν Λεβερριέ! Σημείωσαι ὅτι ὁ κ. ὑπουργὸς ἔχει τὸν μεγαλόσταυρον τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς. Ἔπρεπε ν' ἀποσπάσῃ τὴν μεγάλην ταινίαν τοῦ μεγαλοσταύρου του καὶ ὡς τάπητα νὰ τὴν θέσῃ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἀστρονόμου.

Ἐχάρην πολὺ καὶ ἐτιμήθην δυνηθεὶς νὰ χαιρετίσω τοιοῦτον ἄνδρα. Θὰ λάμπῃ εἰς τὸ στερέωμα τὸ ἄστρον του αἰωνίως καὶ ὅταν ἀκόμη θὰ ἦνε λησμονημένοι πάντες οἱ ἄνθρωποι—ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τοῦ κ. Ἰουλίου Janin.

Χαῖρε, φιλτάτη μου, ἄστρον μου λατρευτόν! Πόσον ἀνόητος εἶμαι νὰ ζηλεύω τὸν κ. Λεβερριὲ διὰ τὸ ἄστρον του, ὡς νὰ μὴ εἶχον εὕρει καὶ ἐγὼ τὸ ἰδικόν μου εἰς τὸν οὐρανόν.

Jules Janin.

ΙΣΧΥΣ ΜΝΗΜΟΝΙΚΟΥ

Ὅταν τὴν μνήμην ἀνεπλήρωσεν ἡ γραφὴ καὶ πολὺ μετὰ τοῦτο ἡ τυπογραφία, ἀπεσύρθη ἐκείνη εἴς τινα τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν γωνίαν καὶ ἀφῆκε τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τοὺς νεήλυδας αὐτῆς ἀναπληρωτάς. Ὅταν ὅμως ὑπηρέτει μόνη, ἢ σχεδὸν μόνη, τὸν νοῦν, ἄνευ βοηθῶν καὶ συναντιληπτόρων, ἐξετέλει εὐσυνειδήτως τὸ καθῆκόν της, καὶ μάρτυρες τούτου ἔστωσαν, πλὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ὅτις, ἀγράμματος ὤν, ἐγνώριζεν ὁλόκληρον τὴν Θείαν Γραφὴν ἀπὸ στήθους (August. De Doctr. Christ. § 4), αὐτοὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, οἵτινες σπάνιά τινα χειρόγραφα ἔχοντες μόλις εἰς διάθεσιν αὐτῶν, ἠναγκάζοντο ν' ἀποστηθίζωσι, καὶ ἀπεστήθιζον, καὶ διετήρουν πιστότατα ἀπὸ μνήμης τὸν Ὅμηρον πολλάκις ὁλόκληρον, καὶ πολλὰς πρὸς τούτοις τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους τραγῳδίας.

Ὁ Νικήρατος (παρὰ Ξενοφῶντι: Συμπόσ. Γ', 5) λέγει «ὁ πατὴρ ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὁμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν». Ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς Κάσσανδρος λέγεται ἐπίσης παρ' Ἀθηναίῳ, «ὅτι οὕτως ἦν φιλόμηρος, ὥστε διὰ στόματος ἔχειν τῶν ἐπέων τὰ πολλά».

Θαυμασίαν ἰσχὺν μνημονικοῦ ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τοῖς ῥαψῳδοῖς (χάνς) τῆς Περσίας, τοῖς ᾄδουσι τὸν Σαχναμὰ (βασιλικὴν βίβλον) τοῦ διασήμου Πέρσου ποιητοῦ Φερδούσῃ (περιέχοντα 120,000 στίχους) ἢ τὸ Κοράνιον τοῦ Μωάμεθ, ἢ ἄλλας ἐθνικὰς των ποιήσεις. Τὸ μνημο-

νικὸν τῶν ἀοιδῶν τούτων, λέγει ὁ Chodzko (Specimens of the popular poetry of Persia, Εἰσ. σ. 13), εἶνε πραγματικῶς τεράστιον· ἅμα προσκαλούμενοι, ᾄδουσιν ἤτοι ἀπαγγέλλουσιν ἀπνευστί, ἀπταίστως καὶ ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους, ὅσα δήποτε ζητηθῶσι τεμάχια, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ὑποδεικνυομένου αὐτοῖς στίχου. Οὕτως ἐπίσης πολλοὶ ῥαψῳδοὶ τῆς καλουμένης Τσαγγαριάδος, ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐκ τριακοσίων ἑξήκοντα ᾀσμάτων, ἰσομεγέθων περίπου ταῖς ὁμηρικαῖς ῥαψῳδίαις, γνωρίζουσιν εἴκοσιν ἢ καὶ πλείονα αὐτοῦ ᾄσματα ἀπὸ στήθους. Πλεῖστοι δὲ τῶν ἐνετῶν πορθμέων (gondolieri), οὐδέποτε ἀναγνόντες τὸν Τάσσον, γνωρίζουσιν, ἐκ προφορικῆς ἀπαγγελίας ἀπομνημονεύσαντες, καὶ ψάλλουσιν ὁλόκληρα τῆς Ἠλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ ᾄσματα.

Πολλοὶ ἐκ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἡμῶν διδασκάλων εἶχον τεράστιον μνημονικόν. Χθὲς ἔτι ὁ ἀτυχὴς τῆς *Κεράτζας* ποιητής, ὁ χαριέστατος τῆς Ἰωνίας ψάλτης Ἠλίας Τανταλίδης, παρέδιδεν ἀπὸ μνήμης τοὺς ἕλληνας ποιητὰς ἐν τῇ φιλολογικῇ τῆς Χάλκης σχολῇ. Α. Β.

ΔΥΟ ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ ΝΑΣΡ-ΕΔ ΔΙΝ-ΧΟΤΖΑ

Κἀνὲν ἴσως ἄλλο ἔθνος δὲν ἔχει τοσαύτην περὶ τὸ μυθολογεῖν ἕξιν, ὅσην ἔχουσιν οἱ Ἀσιανοί· καὶ ὅστις ἤκουσέ τινα τῶν διακεκριμένων ἐξ ἐπαγγέλματος μυθολόγων ἀπαγγέλλοντα τὸν τυχόντα μῦθον τῆς Χαλιμᾶς, φθάνει μόνον νὰ γνωρίζῃ τὴν γλῶσσαν, θέλει συνομολογήσῃ ὅτι ὁ ἀπόλογος ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἠθοποιΐα ἐντελεστάτη, μίμησις αὐτόχρημα φυσικὴ τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἠθῶν, τῆς φωνῆς πολλάκις αὐτῆς τῶν εἰσαγομένων προσώπων, ὅλη τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἡ ἀληθὴς ζωγραφία, πάντοτε συνοδευομένη μὲ φωνὴν εὔλαλον, τὴν ὁποίαν καθιᾷ μελῳδικωτέραν ἡ εὔρυθμος Τουρκοπερσικὴ γλῶσσα, εἶνε τὰ συνήθη χαρακτηριστικὰ τῶν αὐτοδιδάκτων ῥαψῳδῶν τούτων· καὶ ἑπομένως τὸ ἀκροατήριον αὐτῶν εἶνε πάντοτε πολυάριθμον, ἡ δὲ ἐπικρατοῦσα μ' ὅλον τοῦτο βαθυτάτη σιγὴ σπανιώτατα διακόπτεται ἢ ὑπὸ ψιθυρισμοῦ δηλοῦντος συγκίνησιν καὶ ἐπιδοκιμασίαν (διότι οὐδέποτε οἱ Τοῦρκοι χειροκροτοῦσιν), ἢ ὑπὸ γέλωτος ἐγκαρδίου, ἢ ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀργυρολογίαν περιαγομένου δίσκου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ὅμως τῶν Γενιτσάρων, αἱ ἀκροάσεις αὗται ἐξέλιπον· διότι ἡ Κυβέρνησις τὰς ἐθεώρει ἐπικινδύνους διὰ τὴν συνάθροισιν τῶν ἀργῶν.

* * *

Οἱ ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα τοῦ Νᾶσρ-ἐδ-δὶν-Χότζα μῦθοι εἶνε οἱ κοινῶς γνωστότεροι Τουρκικοὶ μῦθοι, ὧν τινες καὶ ἐξελληνίσθησαν πρὸ ἐτῶν. Μετάφρασιν αὐτῶν γαλλικὴν ἐξέδωκεν ἐπίσης ὁ κ. Μαλούφ. Ἐκ τῶν μύθων τούτων ὀλίγοι εἶνε οἱ καλοί· οἱ πλεῖστοι δὲν ἔχουσιν οὔτε τὸν κοινὸν νοῦν. Ἐκ τῶν καλλιωτέρων εἶνε οἱ ἑξῆς δύο·

Ἀναβάς ποτε εἰς τὸν ἄμβωνα ὁ Χότζας, προοιμίασεν, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συνελθόντας πιστοὺς, διὰ τῆς ἑξῆς ἐρωτήσεως: «Ἠξεύρετε, τί θὰ σᾶς εἴπω;—Ὄχι, Χότζα-ἐφέντη, ἀπεκρίθη τὸ ἀκροατήριον, δὲν ἠξεύρομεν τίποτε.—Ἀφ' οὗ λοιπὸν δὲν ἠξεύρετε τίποτε, τί νὰ σᾶς εἴπω;» καὶ κατέβη τοῦ ἄμβωνος. Ἀναβὰς ἄλλην ἡμέραν, «Δὲν ἠξεύρετε, βέβαια, λέγει, Μουσουλμάνοι, τί θὰ σᾶς εἴπω.—Τὸ ἠξεύρομεν, ἀπεκρίθη ὁμόφωνον τὸ ἀκροατήριον.—Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ ἠξεύρετε, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, περιττὸν νὰ σᾶς τὸ εἴπω», καὶ καταβὰς ἀνεχώρησεν. Ἔκθαμβος ἡ ὁμήγυρις, ἀπεφάσισεν, ἅμα ὁ Χότζας ἤθελεν ἐπαναλάβει ἄλλοτε τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν, ν' ἀποκριθῶσιν, οἱ μὲν, Ναί· οἱ δὲ, Ὄχι. Καὶ τῷ ὄντι, ἀναβάντος πάλιν τοῦ Χότζα μεθ' ἡμέρας τὸν ἄμβωνα, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπαναλαβόντος ἐρώτησιν, οἱ μὲν ἀπεκρίθησαν «Τὸ ἠξεύρομεν», οἱ δὲ «Δὲν τὸ ἠξεύρομεν». Λοιπὸν, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, ὅσοι δὲν τὸ ἠξεύρουσιν, ἂς τὸ μάθωσι παρὰ τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι τὸ ἠξεύρουσι».

Σταλεὶς ὁ Νᾶσρ-ἐδ-δὶν-Χότζας ἐκ μέρους τῆς πατρίδος του πρὸς τὸν Τημοὺρ, ἐσυμβουλεύθη τὴν γυναῖκά του, τί νὰ φέρῃ δῶρον πρὸς τὸν κατακτητὴν, σῦκα ἢ κυδώνια. Ἡ γυνή του τῷ εἶπεν ὅτι τὰ κυδώνια εἶνε προτιμώτερα, ὡς φανταχτερώτερα. Ὁ Χότζας, φρονῶν ὅτι αἱ γυναῖκες δὲν δύνανται νὰ κρίνωσί ποτε τὸ καλλίτερον, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ σῦκα. Μαθὼν ὁ Τημοὺρ τίς ἦν καὶ τί ἐδωροφόρει, διέταξε νὰ τοῦ ῥίψωσιν ἀσκεποῦς ἓν πρὸς ἓν τὰ σῦκα κατὰ τῆς κεφαλῆς. «Δόξα τῷ Θεῷ,» ἔκραζεν ὁ Χότζας εἰς ἕκαστον κτύπημα. Περίεργος ὁ Τημοὺρ διὰ τὴν παράδοξον ταύτην ἐπιφώνησιν, εἶπε νὰ τὸν ἐρωτήσωσι τὴν αἰτίαν· «Δοξάζω τὸν Θεὸν, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, διότι δὲν ἤκουσα τὴν γυναῖκά μου, ἥτις μὲ συνεβούλευσε νὰ φέρω κυδώνια».

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Μὴ σκέπτεσαι πᾶν ὅ τι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶνε πρέπον νὰ μάθουν, μὴ λέγε πᾶν ὅ τι ὅλοι δὲν πρέπει ν' ἀκούσωσι καὶ μὴ πράττε πᾶν ὅ τι ὅλοι δὲν πρέπει νὰ ἴδωσι.

*

Τρία πράγματα χαρακτηρίζουσι τὸν σοφόν· τὸ σιωπᾷν ὅταν ὁμιλῶσι τρελοί, τὸ σκέπτεσθαι ὅταν οἱ ἄλλοι πιστεύωσιν ἁπλῶς καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὅταν οἱ ὀκνηροὶ χάνωνται εἰς ὀνειροπολήματα. (Παροιμίαι γερμανικαί).

Ἐν Ῥωσσίᾳ ἀναλογεῖ ἐτησίως μία ἐπιστολὴ ἐφ' ἑκάστου κατοίκου, ἐν Γαλλίᾳ 20 καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ 32 ἐπιστολαί.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΣΙΗΣΙΩΝ 14